

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

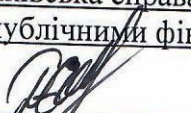
ФАКУЛЬТЕТ ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

КАФЕДРА ПУБЛІЧНИХ ФІНАНСІВ

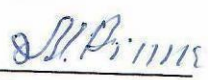
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА (ПРОЄКТ)

на тему: «Розвиток Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів»

Здобувача вищої освіти II рівня, II курсу, ФМУПЗ-21-1 групи,
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування
освітня програма «Управління публічними фінансами»

(підпис)

Дробовича Євгена Руслановича
(прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник
(підпис)

Ріппа Марія Богданівна, к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної
програми
(підпис)

Гордей Оксана Дмитрівна, д.е.н., професор
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту рішенням кафедри публічних фінансів
протокол від «23» 01 2023 № 9

Завідувач
кафедри

(підпис)

Коляда Тетяна Анатоліївна, к.е.н., с.н.с., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Реєстрація № 15 18.01.2023 [signature]
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 23.11.2022 [signature]
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 5 (відмінно) 07.02.2023 [signature]
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: [signature] Ковальова І.О.
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії:
[signature] Тордей О.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)
[signature] Канеца І.А.
(підпис) (ініціали, прізвище)
[signature] Бедринець М.В.
(підпис) (ініціали, прізвище)

секретар [signature] Шеніщенко В.Ю.

БЛАНК ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: керівника, голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1. Зміст випускної роботи (якість теоретичного матеріалу, його зв'язок з практичним, вміння представляти матеріал в логічній послідовності, наявність висновків та пропозицій)	від 0 до 30	28		Галова Ковальова І.О. Заст. голови: Гордей О.В.
2. Дотримання вимог щодо оформлення	від 0 до 10	9		Мішин Колесніченко Т.А.
3. Вчасне виконання роботи на всіх етапах у встановлені кафедрою терміни	від 0 до 5	5		Безриченко М.В.
4. Рецензент	від 0 до 5	5		Секретар Шенченко В.Ю.
РАЗОМ БАЛІВ*	від 0 до 50	47		

Оцінювання кваліфікаційної роботи науковим керівником - 47 балів.

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
94	A	5 (відмінно)	07.02.2023	Ковальова І.О. Гордей О.В. Колесніченко Т.А. Безриченко М.В. Шенченко В.Ю.

Правила переведення оцінок до національної шкали та шкали ЕКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою
90-100	A	5 (відмінно)
80-89	B	4 (добре)
70-79	C	3 (задовільно)
60-69	D	2 (незадовільно)
50-59	E	
35-49	FX	

Факультет Фінансів та цифрових технологій

Кафедра Публічних фінансів

Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Освітньо-професійна програма «Управління публічними фінансами»

Затверджую

в.о. завідувача кафедри публічних фінансів

 Тетяна КОЛЯДА

« 13 » січня 2022

Завдання на кваліфікаційну роботу (проект)

здобувачу вищої освіти

Дробовича Євгена Руслановича

1. Тема випускної кваліфікаційної роботи (проекту)

Розвиток Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів

Затверджена наказом ректора від «28» грудня 2021 р. № 106

2. Строк здачі закінченої роботи 30.11.2022

3. Мета роботи

Дослідження теоретичних та практичних аспектів розвитку та функціонування Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів

Об'єкт дослідження доходи та видатки бюджету Пенсійного фонду України.

Предмет дослідження теоретичні, методичні та практичні засади розвитку Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів.

Орієнтовна база дослідження Пенсійний фонд України.

4. Вихідні дані до роботи законодавчо-нормативні акти, офіційні джерела статистики, наукова періодика, монографічні джерела, Інтернет - ресурси тощо

5. Перелік графічного матеріалу таблиці, схеми, рисунки.

6. Зміст випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи (перелік питань за кожним розділом)

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ-ЗАСАДИ ТА РОЛЬ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ. 1.1. Становлення розвитку Пенсійного фонду України як органу управління коштами солідарної складової пенсійної системи. 1.2. Теоретико-організаційні та нормативні правові засади управління, коштами Пенсійного фонду України. РОЗДІЛ ЧИННА ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ. 2.1. Аналіз виконання бюджету Пенсійного фонду України за доходами та видатками упродовж 2017-2021 рр. 2.2. Контрольно-аналітична діяльність органів ПФ за своєчасним надходженням та цільовим використанням коштів бюджету. РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ.

7. Календарний план виконання роботи

№ п/п	Назва етапів випускної кваліфікаційної (дипломної) роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Підготовка 100 % кваліфікаційної роботи та подання її на перевірку науковому керівнику	18.11.2022 р.	15.11.2022 р.
2	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень керівника та подання її на повторну перевірку	25.11.2022 р.	24.11.2022 р.
3	Попередній захист кваліфікаційної роботи	28-30.11.2022 р.	28.11.2022 р.
4	Надання кваліфікаційної роботи для перевірки на плагіат	20-28.12.2022 р.	20.12.2022 р.
5	Отримання відгуку наукового керівника кваліфікаційної роботи	20-23.01.2023 р.	20.01.2023 р.
6	Рецензування кваліфікаційної роботи	24-26.01.2023 р.	24.01.2023 р.
7	Захист кваліфікаційної роботи	7-8 лютого 2023 р.	7-8 лютого 2023

8. Дата видачі завдання «10» 01. 2022 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи (проєкту)

(підпис)

Ріппа М.Б.
(прізвище, ініціали)

10. Гарант освітньо-професійної програми

(підпис)

Гордей О.Д.
(прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти

(підпис)

Дробович Є.Р.
(прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

Дробович Є.Р. Розвиток Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів

Мета роботи: дослідження теоретичних та практичних аспектів розвитку та функціонування Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів.

Завданнями роботи є: дослідження теоретичних засад та ролі пенсійного фонду у системі управління публічними фінансами; аналіз чинної практики управління фінансовими ресурсами державного пенсійного страхування в Україні; визначення перспективних напрямків удосконалення діяльності Пенсійного фонду України у системі управління публічними фінансами.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та практичні засади розвитку Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів.

Об'єктом дослідження є доходи та видатки бюджету Пенсійного фонду України.

Базою дослідження виступає Пенсійний фонд України.

За результатами дослідження сформульовані висновки та рекомендації, що розкривають сутність та практичні аспекти діяльності Пенсійного Фонду України, зокрема управління коштами власного бюджету, мають практичне значення для розробки рекомендацій удосконалення діяльності ПФУ в системі публічних фінансів, а також у діяльності органів законодавчої та виконавчої влади щодо обґрунтування напрямів пенсійної реформи в Україні.

Одержані результати можуть бути використані Пенсійним фондом України та органами законодавчої та виконавчої влади щодо обґрунтування напрямів пенсійної реформи в Україні.

Дипломна робота містить 50 сторінок, 6 таблиць, 9 рисунків, список використаних джерел із 52 найменувань, 4 додатків.

Ключові слова: пенсія, пенсійна система, Пенсійний фонд України, публічні фінанси, державне пенсійне страхування, доходи ПФУ, видатки ПФУ.

Рік виконання дипломної роботи – 2021-2022 рр.

Рік захисту роботи – 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ- ЗАСАДИ ТА РОЛЬ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ	7
1.1. Становлення і розвиток Пенсійного фонду України як органу управління коштами солідарної складової пенсійної системи.	7
1.2. Теоретико-організаційні та нормативно-правові засади управління, коштами Пенсійного фонду України.....	17
РОЗДІЛ 2. ЧИННА ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ УКРАЇНИ.....	22
2.1. Аналіз виконання бюджету Пенсійного фонду України за доходами та видатками упродовж 2017-2021 рр.....	22
2.2. Контрольно-аналітична діяльність органів ПФУ за своєчасним надходженням та цільовим використанням коштів бюджету.....	33
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ	41
ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	53
ДОДАТКИ.....	59

ВСТУП

Актуальність теми. Попри вкрай складну ситуацію, в якій опинилася економіка і публічні фінанси України у 2022 році внаслідок повномасштабної збройної агресії росії, Уряд України продовжує в повній мірі виконувати всі свої соціальні зобов'язання та підтримувати громадян, які потребують захисту держави у цей складний час. Зокрема, Урядом в повному обсязі здійснюються пенсійні виплати. Прогнозування зміни будь-якого процесу є складним завданням, оскільки потребує урахування впливу на нього безлічі факторів. Обсяг надходжень коштів у бюджет Пенсійного фонду є комплексним показником, що характеризує результативність роботи не тільки Пенсійного фонду, але й ряду інших органів оперативного управління фінансами. Для ефективного управління ресурсами бюджету Пенсійного фонду України необхідно мати уявлення не тільки про його доходи й витрати, про результати діяльності фонду, але й про тенденції та характер змін, що відбуваються в економіці, фінансах, політиці, демографічній ситуації в нашій країні, а також про зовнішні фінансові загрози.

У силу цього особливо актуальними стають такі підсистеми управління бюджетними ресурсами, як моніторинг, діагностика, прогнозування й планування, облік, контроль і регулювання. Проведення комплексного системного аналізу всього організаційно-економічного механізму управління ресурсами бюджету Пенсійного фонду, створення якісної інформаційної бази для прийняття зважених, науково-обґрунтованих і своєчасних рішень у сфері управління його ресурсами є завданнями першорядної важливості.

Стан і ступінь розробки проблеми в спеціальній літературі. У процесі дослідження ми переконалися в тому, що проблеми реформування пенсійного забезпечення в Україні, розкриті в роботах вітчизняних учених-економістів: А. Бахмача, В. Грушка, О. Зайчука, Є. Калюги, Г.Каптар, А. Клименко, Є.Кулікова, А.Соловйова, І.Лютого, Л.Ткаченко, М.Ріппи, О. Тулай, О. Чеберяко, С.Шпильового й інших. Проте, незважаючи на суттєві здобутки наявних досліджень і постійний розвиток законодавчої бази нашої держави, дотепер залишаються невирішеними окремі проблемні питання щодо функціонування та розвитку Пенсійного фонду України, розв'язання котрих неможливе без належного обґрунтування, систематизації ознак і визначення їх особливостей.

Мета і завдання дослідження. Метою написання магістерської роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів розвитку та функціонування Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів.

Відповідно до заявленої мети написання роботи, необхідно вирішити наступні завдання:

- розкрити основні етапи становлення і розвитку Пенсійного фонду України як органу управління коштами солідарної складової пенсійної системи;
- охарактеризувати теоретико-організаційні та нормативно-правові засади управління коштами Пенсійного фонду України;
- проаналізувати виконання бюджету Пенсійного фонду України за доходами та видатками упродовж 2017-2021;
- провести аналіз контрольно-аналітичної діяльності органів ПФУ за своєчасним надходженням та цільовим використанням коштів бюджету;
- визначити основні напрями удосконалення діяльності Пенсійного фонду України в системі управління публічними фінансами.

Об'єкт дослідження – доходи та видатки бюджету Пенсійного фонду України.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та практичні засади розвитку Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів.

База досліджень – Пенсійний фонд України.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання та системний підхід до аналізу проблем щодо управління коштами бюджету Пенсійного фонду України. У магістерській роботі використовувалися наступні методи: аналізу і синтезу (для визначення та аналізу основних понять та показників, об'єкта, предмета та завдань дослідження); теоретичного узагальнення (для розкриття основних понять у системі управління коштами бюджету ПФУ); порівняння (під час аналізу зарубіжного та вітчизняного досвіду у цій сфері), історичного методу (вивчення історичних передумов утворення Пенсійного фонду України та етапів формування підходів до забезпечення соціальних прав людини в Україні).

Науково-практична значимість одержаних результатів. Теоретичні положення та висновки магістерської роботи, що розкривають сутність та практичні аспекти діяльності Пенсійного Фонду України, зокрема управління коштами власного бюджету, мають практичне значення для розробки рекомендацій удосконалення діяльності ПФУ в системі публічних фінансів, а також у діяльності органів законодавчої та виконавчої влади щодо обґрунтування напрямів пенсійної реформи в Україні.

Апробація результатів дослідження була здійснена під час публікації тез за результатами дослідження у Збірнику праць за результатами Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика» 16.12. 2022 року, м. Житомир, Україна.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг роботи становить сторінки. Основний текст роботи викладено на 50 сторінках. Дипломна містить 6 таблиць та 9 рисунків. Робота має 4 додатки, розміщених на 4 сторінках. Список використаних джерел включає 52 найменування.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА РОЛЬ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ

1.1. Становлення і розвиток Пенсійного фонду України як органу управління коштами солідарної складової пенсійної системи

У Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» зазначено, що перший рівень системи пенсійного забезпечення в Україні становить саме солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Дана система базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених цим Законом [28]. Для держави є необхідною умовою виконання обов'язку перед громадянами щодо виплати пенсій після досягнення ними певного пенсійного віку, тобто відбувається заміна заробітної плати даними виплатами. Завдяки створенню Пенсійного фонду здійснюються забезпечення обов'язкового пенсійного страхування.

Ступінь вивчення соціальних та економічних питань функціонування і розвитку пенсійних систем, зокрема пенсійної системи в Україні, значно відстає від потреб сучасної практики, що не дає змоги оперативно і конструктивно вирішувати актуальні проблеми забезпечення соціальної

безпеки громадян України. Для вирішення проблем, пов'язаних із соціально-економічною ефективністю пенсійного забезпечення громадян України, необхідно виділити недостатню розробленість теоретичних засад сутності та особливостей понять пенсійного забезпечення та його соціально-економічної ефективності, а також пенсійної системи та Пенсійного фонду.

Що стосується трактування поняття «пенсійний фонд», то такий відомий науковець, як А. Бьорш-Супан вважає, що пенсійний фонд – це фонд, організований корпорацією, профспілкою, державним органом або іншою організацією для виплати пенсійних компенсацій випущеним на пенсію працівникам [48]. Е. Гурвич розглядає пенсійний фонд як фонд, створюваний приватними або державними компаніями, підприємствами для виплати пенсій і грошової допомоги особам, що вносить пенсійні внески [7]. А. Шварц трактує поняття пенсійного фонду як самостійної фінансово-кредитної установи, що здійснює державне управління фінансами пенсійного забезпечення [51]. І. Лютий дає визначення Пенсійному фонду, як органу влади, завданням якого є реалізація питань пенсійного забезпечення: облік осіб, які підлягають обов'язковому державному соціальному страхуванню; забезпечення надходження коштів від сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування; здійснення призначення, перерахунок та виплати пенсій та інших соціальних виплат [17]. А. Соловйов дає визначення Пенсійного фонду, як державного цільового фонду, що формується з відрахувань підприємств, підприємців та організацій і формує на цій основі кошти, з яких виплачуються пенсії громадянам [36].

Закон України «Про пенсійне забезпечення» чітко визначив статус Пенсійного фонду як самостійної фінансово-банківської системи [32]. В Законі України закріплено: «Пенсійний фонд України є фінансово-банківською системою, не входить до складу державного бюджету України, формується за рахунок коштів, що відраховуються підприємствами і організаціями (в тому числі й тими, що використовують працю громадян за угодами цивільно-правового характеру) на заходи соціального страхування за тарифами,

диференційованими залежно від небезпечності, шкідливості, тяжкості робіт та стану інших умов праці, страхових внесків громадян, які займаються підприємницькою діяльністю, обов'язкових страхових внесків громадян, а також коштів державного бюджету України»[32].

Пенсійний фонд справляє неабиякий вплив на публічні фінанси, про що часто говориться у наукових публікаціях з цієї тематики. Необхідно звернути особливу увагу на специфічне місце в структурі публічних фінансів України складової частини, що представлена публічними коштами спеціальних (цільових) позабюджетних фондів, як державних, а саме Пенсійного фонду України та інших фондів соціального страхування, так і фондів місцевого самоврядування [20]. Головною причиною створення таких фондів є необхідність виділення дуже важливих для суспільства витрат у спеціальні групи та забезпечення їх самостійними джерелами фінансування [16].

Сучасна пенсійна система України сформувалася внаслідок трансформації пенсійного забезпечення на початку 90-х років XX ст. в рамках загальної системи та соціального страхування. У травні 1990-го року було створено спеціалізовану фінансову інституцію Пенсійний Фонд України для акумуляції коштів та здійснення виплат відповідно єдиними принципам та нормам відповідно Закону «Про пенсійне забезпечення громадян», що набув чинності 1 січня 1991 року. Пенсійний Фонд України став самостійною фінансовою інституцією, що на основі фінансових внесків громадян країни здійснював пенсійні виплати через власні механізми акумуляції та розподілу.

Постановою Уряду від 21.01.1992 року встановлено тариф внесків на соціальне страхування у розмірі 61% від фонду оплати праці госпрозрахункових підприємств, для бюджетних організацій – у розмірі 37%. Із суми відрахування до ПФУ надходило 91,6% та 86% коштів. З травня 1993 року частка відрахувань до Пенсійного Фонду України зменшена до розміру 88%, 12% надходило до Фонду соціального страхування. Крім того, у липні 1993 року визначено порядок оподаткування оплати за договорами цивільно-правового характеру, а в законодавстві визначено адміністративну

відповідальність за можливі порушення порядків обчислення й сплати внесків в цілях соціального страхування. Це створило умови для фінансування пенсійних витрат та резерв коштів. Проте механізми фінансування були складними та громіздкими, що зумовило трансформацію Пенсійного Фонду України у 1994 році. У 1994-1997 роках кошти Пенсійного Фонду України включалися до державного бюджету. Не зважаючи на трансформацію механізмів фінансування пенсійних виплат, пенсійна система характеризувалася такими фінансовими проблемами: неплатежі до Пенсійного Фонду України, фінансування виплат окремим категоріям громадян. Це призвело до зростання рівня заборгованості з виплати пенсій, низький рівень пенсійного забезпечення громадян, втрату диференціації виплат залежно від трудового стажу та внесків. Це зумовило потребу у формуванні передумов реалізації пенсійної реформи у 1996-2003 роках [6].

В період 1996-2003 років було вдосконалено законодавство зі сплати обов'язкових персоніфікований облік, платежів, запроваджено їх посилено платіжну дисципліну підприємств, звільнено Пенсійний Фонд України від невластивих видатків. У 1996 році законодавчо визначено механізм сплати внесків при одержанні коштів в банківських установах громадянами. З квітня 1997 року визначено тариф внесків у розмірі 32% від фонду оплати праці. У 1998 році шляхом впровадження механізму погашення боргу з оплати страхових внесків за рахунок нетрадиційних джерел (у натуральній формі) вдалося стабілізувати рівень надходжень. Крім того, реалізовано оптимізацію процесів акумуляції та розподілу пенсійних коштів органами Пенсійного Фонду України, створено систему персоніфікованого обліку пенсійних внесків, що забезпечило контроль суб'єктів-платників внесків та тих, хто ухиляється від сплати. У 2000 році було автоматизовано персоніфікований облік та скорочено адміністративні витрати Пенсійного Фонду України. У 1999-2000 роках проведено розмежування різних джерел фінансування пенсійних виплат, що призначені відповідно різним пенсійним програмам. У липні 2003 року

Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

У 2004-2013 роках відбувся новий етап реформування пенсійної системи, що передбачало перехід «від системи пенсійного забезпечення до системи пенсійного страхування», формування трьохрівневої пенсійної системи. Нова система сформована за рахунок реформування солідарної та накопичувальної систем, введення чіткого принципу розподілу коштів, зважаючи на особистий трудовий внесок до системи пенсійного страхування громадян (розподіл фактично сплачених внесків). Це забезпечило диференціацію розмірів пенсій залежно від тривалості трудового стажу, обсягів заробітної плати громадянина, встановлення об'єктивної справедливої шкали пенсій виплат [17].

У 2004 році підвищено мінімальний рівень пенсій та визначено механізм дотації виплат у разі не досягнення обсягу виплати мініальному прожитковому мінімуму. Проте проблеми диференціації поступово наростали, у 2005 році та наступних кількох роках пенсіонери отримували однакові суми виплат незалежно від стажу. Відновлення диференціації відбулося лише у 2008 році шляхом використання коефіцієнта оцінки у розмірі 1,35% одного року страхового стажу громадянина. У січні 2008 року розмір виплат скориговано залежно від показника середньої заробітної плати за 2006 рік. Це забезпечило, з одного боку, підвищення рівня пенсій, з іншого – несправедливі виплати пільговим категоріям населення.

Таким чином, з 1991 до 2008-2009 років пенсійній системі України характерні фінансові проблеми наступного характеру: низький рівень диференціації пенсій, неплатежі до ПФУ, ухилення від сплати внесків, заборгованість з виплати пенсій, несправедливий розподіл внесків на користь пільгових категорій, потреба у дотаціях пенсійних виплат, високі адміністративні виплати на пенсійне обслуговування через дублювання функцій працівників ПФУ, відсутність стабільного функціонування солідарної та накопичувальної систем [7].

У жовтні 2008 року почав працювати Контакт-центр Пенсійного фонду України, а в березні 2009 року було завершено запуск 500 додаткових інформаційних кіосків [28]. Одним із досягнень 2009 року стало запровадження спрощеної процедури добровільної участі громадян України, які працюють за кордоном, відповідно до Постанови Пенсійного фонду України №10-1 від 10 березня 2009 року. У 2012 році 1 жовтня було запущено онлайн-портал електронних послуг Пенсійного фонду України для покращення якості послуг громадянам шляхом впровадження технологій електронного уряду у соціальній сфері. Громадяни також приймаються та обслуговуються Пенсійним фондом України за принципом «єдиного вікна» [33]. В рамках «адміністративної реформи» у 2013 році було вирішено передачу функцій управління єдиним внеском на загальнообов'язкове державне соціальне страхування до Міністерства [30].

У 2016 році було запроваджено централізовану пенсійну систему. У деяких регіонах України майбутній пенсіонер, незалежно від місця реєстрації та проживання, може звернутися за призначенням пенсії до будь-якого територіального управління Пенсійного фонду України.

У 2017-2019 роках пенсійний фонд реформовано шляхом зміни його структури та впровадження нових підходів до організації його діяльності. У 2019 році була затверджена «Стратегія модернізації та розвитку Пенсійного фонду України до 2020 року» [33]. Стратегія спрямована на забезпечення європейських стандартів діяльності та надання послуг, зміцнення фінансової стабільності, підвищення прозорості пенсійного фонду та оптимізацію адміністративних витрат.

Як зазначалося вище, з початку 2004 р. на основі Законів України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та «Про недержавне пенсійне забезпечення» в Україні було запроваджено трирівневу систему пенсійного забезпечення. Дана система складається з трьох рівнів: перший рівень – солідарна державна система, другий рівень – накопичувальна система (державна), третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення

(представлена діяльністю недержавних пенсійних фондів). Концептуальні засади цієї системи є, на нашу думку, вірними.

Основні принципи діяльності, суб'єкти та джерела формування пенсійних виплат за рівнями пенсійної системи України, зведені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Сутність і складові трирівневої пенсійної системи України

Джерело : Складено автором за даними [28, 31,50].

У своїй діяльності Пенсійний фонд керується Конституцією та Законами України, Указами Президента України та постановами, прийнятими відповідно

<i>Державне забезпечення</i>		<i>Недержавне забезпечення</i>
I рівень Солідарна	II рівень Обов'язкова накопичувальна	III рівень Добровільна накопичувальна
<i>Принцип діяльності</i>		
Всі працюючі громадяни фінансують пенсії поточним пенсіонерам, жодного накопичення коштів не передбачається	Роботодавці перераховуватимуть кошти із зарплат працівників на індивідуальні пенсійні рахунки. Ці кошти зростатимуть завдяки прибутку від інвестицій	Працюючі громадяни та/чи компанії робитимуть добровільні внески на індивідуальні пенсійні рахунки учасника в НПФ. Кошти учасника зростатимуть завдяки прибутку від інвестицій
<i>Суб'єкти</i>		
Пенсійний фонд України (ПФУ)	Накопичувальний фонд / Недержавні пенсійні фонди (НПФ)	Недержавні пенсійні фонди
<i>Джерела формування пенсійних виплат</i>		
- ЄСВ (22%) - Збори до ПФУ - Дотації з Держбюджету	- Обов'язкові пенсійні внески (2-7% від заробітної плати) - Інвестиційний дохід	- Індивідуальні та/або корпоративні внески - Інвестиційний дохід
<i>Державне забезпечення</i>		<i>Недержавне забезпечення</i>
I рівень Солідарна	II рівень Обов'язкова накопичувальна	III рівень Добровільна накопичувальна
<i>Принцип діяльності</i>		
Всі працюючі громадяни фінансують пенсії поточним пенсіонерам, жодного накопичення коштів не передбачається	Роботодавці перераховуватимуть кошти із зарплат працівників на індивідуальні пенсійні рахунки. Ці кошти зростатимуть завдяки прибутку від інвестицій	Працюючі громадяни та/чи компанії робитимуть добровільні внески на індивідуальні пенсійні рахунки учасника в НПФ. Кошти учасника зростатимуть завдяки прибутку від інвестицій
<i>Суб'єкти</i>		
Пенсійний фонд України (ПФУ)	Накопичувальний фонд / Недержавні пенсійні фонди (НПФ)	Недержавні пенсійні фонди
<i>Джерела формування пенсійних виплат</i>		
- ЄСВ (22%) - Збори до ПФУ - Дотації з Держбюджету	- Обов'язкові пенсійні внески (2-7% від заробітної плати) - Інвестиційний дохід	- Індивідуальні та/або корпоративні внески - Інвестиційний дохід

до Конституції та Законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими законодавчими актами.

Відповідно до Положення про Пенсійний фонд України [29] основними завданнями Пенсійного фонду України є:

- реалізація державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення обліку осіб, які підлягають загально-обов'язковому державному соціальному страхуванню;
- внесення пропозицій Міністрові соціальної політики щодо забезпечення формування державної політики із зазначених питань;
- виконання інших завдань, визначених законом [29].

Завдання, які виконує Пенсійний фонд України дослідник Тулай О.І. класифікує в залежності від періоду на яких вони визначені на стратегічні і тактичні [40]. Перелік стратегічних і тактичних завдань Пенсійного фонду України наведений на рис. 1.1.

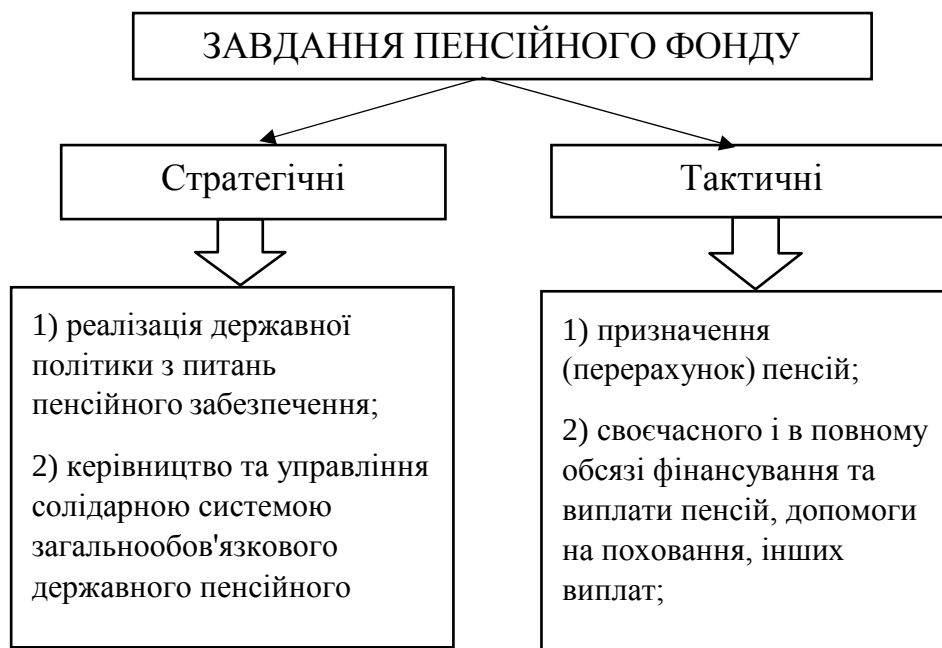

Рис.1.1. Завдання Пенсійного фонду України

Джерело: побудовано автором на основі [40]

Як видно з рис. 1.1, основними стратегічними завданнями Пенсійного фонду України, які реалізуються на довгострокову перспективу нами визначено реалізацію державної політики з питань пенсійного забезпечення населення

країни через організацію відповідного механізму управління солідарною системою загальнообов'язкового державного пенсійного страхування а також забезпечення керівництва та управління нею.

Основні тактичні завдання, які стоять перед Пенсійним фондом України, реалізація яких дозволяє вирішити стратегічні завдання, визначені призначення та щорічний перерахунок пенсійних виплат; забезпечення фінансування та виплати трудових і соціальних пенсій своєчасно і у повному обсязі, допомоги на поховання пенсіонерів; ефективне та цільове використання коштів солідарного пенсійного страхування, удосконалення методів та інструментів фінансового планування, звітності і системи контролю за витрачанням власних коштів; виконання інших завдань, визначених законами України та покладених на Пенсійний фонд України указами Президента України.

На виконання означеного кола завдань Пенсійний фонд України здійснює свою діяльність за основними напрямками, які представлено таблично в Додатку А. У процесі реалізації стратегічних і тактичних завдань Пенсійний фонд України виконує функції представлені на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Функції Пенсійного фонду України

Джерело: побудовано автором на основі [42]

Як видно із рис. 1.2, у відповідності до покладених на нього завдань, Пенсійний фонд України виконує такі основні функції: аналізує та вивчає поточну ситуацію у сфері пенсійного страхування; щорічно розробляє проект

бюджету Пенсійного фонду України; організовує роботу із автоматизованої обробки даних в системі Пенсійного фонду України; координує, організовує та контролює роботу територіальних управлінь Пенсійного фонду України; здійснює контроль за цільовим використанням власних коштів; встановлює і розвиває міжнародні зв'язки з організаціями та країнами; проводить інформаційно-роз'яснювальну роботу серед населення України; готує фінансову звітність, передбачену чинним законодавством; здійснює інші повноваження, визначені законами України та указами Президента України.

Загалом, аналізуючи наукову літературу, законодавство та деякі практичні аспекти діяльності Пенсійного фонду України, можемо сформулювати низку висновків.

Створення Пенсійного фонду було історичною подією ще й тому, що вперше в Україні було закладено підвалини солідарної системи, яка базується на сплаті цільових пенсійних внесків, а не на бюджетних асигнуваннях державної пенсійної системи.

Пенсійний фонд України за роки свого існування багато зробив для визначення принципів організації та функціонування. Структура створена як незалежна фінансово-банківська система, і сьогодні є центральним органом виконавчої влади, діяльністю якого керує та координує Кабінет Міністрів України. За час свого існування Пенсійний фонд України докорінно змінив свої функції та завдання від збору страхових внесків компаній та фізичних осіб до реалізації державної пенсійної політики та персоніфікованого обліку осіб, які є складовими загальнообов'язкового державного соціального страхування.

1.2. Теоретико-організаційні та нормативно-правові засади управління коштами Пенсійного фонду України

Основними нормативно-правовими актами, що здійснюють законодавче регулювання пенсійної системи загалом та діяльності Пенсійного фонду України зокрема, є Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне

страхування» від 9 липня 2003 р., Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» від 8 липня 2011 р., Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Пенсійний фонд України» від 23 липня 2014 р, більш детально в Додатку Б.

Керівництво діяльністю Пенсійного фонду України здійснює правління Пенсійного фонду України, чисельність і персональний склад якого затверджуються Кабінетом Міністрів України. Пенсійний фонд України є самостійною, неприбутковою установою яка провадить свою діяльність на підставі затвердженого його правлінням Статуту. Управління Пенсійним фондом України відбувається на паритетній основі між державою, представниками застрахованих осіб та роботодавців через відповідні правління і виконавчі дирекції, до складу яких входять представники від цих сторін [29].

До організаційної структури Пенсійного фонду України входять Правління Пенсійного фонду України та центральний апарат у м. Києві. З метою покращення якості управління в пенсійній системі, створення осучасненого сервісу та ефективного витрачання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України в 2016 – 2020 роках проведено оптимізацію територіальних органів Пенсійного фонду України. Таким чином, за результатами централізації органів Пенсійного фонду України діяльність здійснюють 25 головних управлінь в областях та м. Києві [22].

Кошти бюджету Пенсійного фонду України – основне джерело фінансування пенсійного забезпечення громадян України. В основу доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду України покладаються основні макропоказники економічного і соціального розвитку держави на плановий рік, враховуються стан виконання бюджету та зміни законодавства в поточному році. У процесі своєї діяльності Пенсійний фонд формує доходи, за рахунок яких покриває свої витрати. Доходи Пенсійного фонду являють собою ту основну складову складного механізму функціонування Пенсійного фонду, без якої неможлива його діяльність [41]. Основою для якісного виконання Пенсійним фондом передбачених законодавством завдань є ефективне

акумулювання коштів до бюджету Фонду та чітко регламентоване здійснення видатків.

Доходи та видатки Пенсійного фонду України відображаються у його бюджеті. Доходи бюджету Пенсійного фонду України відіграють пріоритетну роль у забезпеченні населення пенсійного віку соціальними благами [44].

На рисунку 1.4. представлені основні джерела доходів та видатків до ПФУ.

Рис.1.3. Джерела доходів та видатків Пенсійного фонду України

Джерело: побудовано автором на основі [22]

Відповідно до положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування в Україні» основними «джерелами формування бюджету Пенсійного фонду України є: власні надходження, кошти Державного бюджету України та інші доходи, незаборонені законодавством» [28].

До коштів Державного бюджету України, які надходять до Пенсійного фонду України, відносять: «пенсійне забезпечення військовослужбовців, виплата пенсій, надбавок і підвищень, призначених за різними пенсійними програмами; покриття дефіциту коштів Пенсійного фонду України; погашення заборгованості з пенсійних виплат за рішеннями суду» [28]. Також новим джерелом доходів бюджету ПФУ у 2020 р. стали кошти «з фонду боротьби з гострою респіраторною хворобою COVID-19, спричиненою коронавірусом SARS-CoV-2, та її наслідками для надання одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів» [10].

Відтак, відповідно до джерел надходжень доходи бюджету Пенсійного фонду класифікують як передані та власні. Власними доходами є «надходження у формі обов'язкових і добровільних внесків підприємств, установ та громадян, доходи від фінансових і штрафних санкцій та іншої діяльності Фонду» [41]. Переданими доходами є кошти, передані до бюджету Пенсійного фонду України з Державного бюджету України.

Згідно із положеннями Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» кошти бюджету Пенсійного фонду України використовують на: «виплату пенсій, передбачених цим законом; надання соціальних послуг; фінансування адміністративних витрат, пов'язаних з виконанням функцій, покладених на органи Пенсійного фонду; оплату послуг з виплати та доставки пенсій; розрахунково-касове обслуговування у сфері пенсійного забезпечення та інше» [28].

У 2020 р. до статті видатків бюджету Пенсійного фонду України додатково було внесено виплату одноразової матеріальної допомоги застрахованим особам, які можуть втратити доходи у разі повної заборони сфери їх діяльності внаслідок посилення обмежувальних заходів, пов'язаних з COVID-19.

Для ефективного управління ресурсами бюджету Пенсійного фонду України необхідно мати уявлення не тільки про його доходи й витрати, про

результати діяльності фонду, але й про тенденції та характер змін, що відбуваються в економіці, фінансах, політиці, демографічній ситуації в нашій країні, а також про зовнішні фінансові загрози. У силу цього особливо актуальними стають такі підсистеми управління бюджетними ресурсами, як моніторинг, діагностика, прогнозування й планування, облік, контроль і регулювання. Проведення комплексного системного аналізу всього організаційно-економічного механізму управління ресурсами бюджету Пенсійного фонду, створення якісної інформаційної бази для прийняття зважених, науково-обґрунтованих і своєчасних рішень у сфері управління його ресурсами є завданнями першорядної важливості.

Ми підтримуємо точку зору тих учених-економістів [2,4,6,8], які вважають, що призначення бюджетного прогнозування полягає в оцінці різних, найбільш достовірних варіантів формування ресурсів бюджету й напрямків використання цих ресурсів. Аналіз таких варіантів створює основу для вибору цілей, які є орієнтиром при плануванні бюджету. Головна функція прогнозу - наукове передбачення. Бюджетне прогнозування й планування є основним етапом процесу формування бюджету Пенсійного фонду України й займає важливе місце, а також взаємопов'язане з усіма етапами бюджетного процесу, що видно в Додатку В, де представлена бюджетна система Пенсійного фонду України, принципи роботи та основні етапи формування бюджету ПФУ.

Практика переконує в тому, що прогнозування бюджетних ресурсів, як правило, ґрунтується на узагальнюючих макропоказниках економічного й соціального розвитку країни та її окремих регіонів. На наш погляд, досить важливим у цьому процесі є економічна оцінка можливостей реального сектора економіки у формуванні ресурсів досліджуваного бюджету й тісне їхнє ув'язування з напрямками використання.

В умовах нестабільності економіки й фінансів, що має місце в Україні, важливе значення при прогнозуванні можливих надходжень у бюджет Пенсійного фонду має аналіз темпів росту або падіння відтвореного в державі ВВП, механізм його розподілу й перерозподілу, оцінка темпів і динаміки

інфляції, фонду оплати праці, чисельності штатних працівників в окремих галузях народногосподарського комплексу країни і їхніх змін у прогностному періоді. Точність прогностних розрахунків залежить насамперед від значення досліджуваних показників у базисному періоді; величини й динаміки заданих параметрів розвитку вітчизняної економіки в прогнозованому періоді, структури й зовнішньої характеристики моделі для розрахунку конкретного показника.

Ми вважаємо, що в сучасних умовах війни, стагнації економіки й фінансової кризи всіх сфер діяльності нашої держави питання управління пенсійним забезпеченням має перебувати в центрі уваги усіх найвищих виконавчих органів держави. На превеликий жаль, у центрі уваги українських посадовців перебуває їхня передвиборча компанія, а не доля українського народу й насамперед тієї категорії, до якої належать пенсіонери.

Протягом останніх років залишається актуальними питання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, детальніше проведемо аналіз в наступному розділі, зокрема порушення принципу економічної залежності видатків на споживання від отриманих доходів і ВВП, дисбаланс розвитку пенсійної системи в рамках його дохідної і видаткової частин. Не менш важливою для України є демографічна проблема – старіння нації, що призводить до скорочення частки працюючого населення та, відповідно, зростання навантаження на ПФУ. За таких умов особливої уваги потребують питання збалансованості бюджету Пенсійного фонду України, а також ефективного й раціонального використання коштів Пенсійним фондом.

РОЗДІЛ 2.

ЧИННА ПРАКТИКА УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РЕСУРСАМИ ДЕРЖАВНОГО ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ. УКРАЇНИ

**2.1. Аналіз виконання бюджету Пенсійного фонду України за
доходами та видатками упродовж 2017-2021 рр.**

Пенсійний фонд України було створено з амбітною і зрозумілою метою справедливого пенсійного забезпечення громадян України. Фінансові ресурси Пенсійного фонду не входять до статей державного бюджету України і відповідно не можуть бути використані ні на які інші цілі, крім безпосередніх виплат пенсій громадянам. Нині, Пенсійний фонд України – один із найважливіших соціальних інститутів нашої держави, здійснює виплату пенсії 11,3 мільйонам громадян, на загальну суму 466,9 млрд гривень, а соціальні виплати – 8 мільйонам. Пенсійний фонд працює із 5 мільйонами страхувальників, тобто роботодавців.

Як зазначалося в попередньому розділі, солідарна пенсійна система, побудована на засадах солідарності і субсидування, забезпечує здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду, тому далі проведемо аналіз виконання бюджету Пенсійного фонду України за доходами та видатками упродовж 2017-2021 рр. Аналізуючи солідарну складову пенсійної системи України як державну розподільчу, визначимо співвідношення її доходів і видатків, які систематизовані у табл.2.1.

Доходами ПФУ являються перераховані в бюджет ЄСВ, кошти державного бюджету та інші доходи. Видатками пенсійної системи є фактичні витрати на виплату пенсій. Дефіцит бюджету ПФУ, покривається за рахунок трансфертів з Державного бюджету України.

Таблиця 2.1.

Динаміка показників оцінки фінансового стану бюджету Пенсійного фонду України упродовж 2017 – 2021 рр.

Показники	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
Доходи бюджету Пенсійного фонду України, млрд. грн	227	260	303,1	294,5	334,2
Видатки бюджету Пенсійного фонду України, млрд. грн	291,6	358,6	436	479	509,9

Дефіцит бюджету пенсійного фонду України, млрд. грн	56,1	32,1	40,0	34,4	21,7
Дефіцит бюджету пенсійного Фонду України у відсотках до доходів, %	24,71	12,35	13,20	11,68	6,49

Джерело: складено автором за статистичними даними ПФУ за 2017-2021 рр. [22]

Проведені розрахунки свідчать про зниження дефіциту в Україні у солідарній підсистемі в абсолютному вираженні: зниження становить 21,7 мільярда гривень в 2021 році в порівнянні з 56, мільярдами гривень в 2017. Зростання дефіциту бюджету Пенсійного фонду викликане тим, що темпи зростання його доходів не відповідають темпам зростання видатків, хоча у 2021 році спостерігаємо зниження дефіциту на 10,0 млрд, що пояснюється підвищенням темпів зростання доходів.

Відповідно до ст. 72 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» доходи ПФУ формуються з таких джерел надходжень:

- 1) власні доходи;
- 2) залишок власних коштів на початок року;
- 3) кошти Державного бюджету України на фінансове забезпечення виплати пенсій, надбавок і підвищень до пенсій, призначених за пенсійними програмами, та дефіциту коштів ПФУ [28].

Головним джерелом формування фінансових ресурсів Пенсійного фонду є частина єдиного соціального внеску нараховані на фонд оплати праці, що сплачуються роботодавцями від імені їх працівників, і внески самозайнятих осіб. Відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», ст. 1, «...страхові внески – кошти відрахувань на соціальне страхування, збір на обов'язкове державне пенсійне страхування та страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, сплачені (які підлягають сплаті) відповідно до діючого раніше законодавства, надходження від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, спрямовувалися на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Таблиця 2.2

Динаміка складу доходів Пенсійного Фонду України з 2017 - 2021 рр.

Показники	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
ССВ, млн, грн	158910	213464	236262	215418	301433
Кошти держбюджету, млн грн	133460	139313	181770	184345	177580
Інше, млн.грн	870	851	16924	69103	32805
Всього доходів: млн грн	293240	353629	434956	466259	511818
У відсотках до ВВП	9,8	10,9	11,6	11,0	10,67
Всього надходжень в іноз. валюті, млн. дол	11019,92	13039,42	15674,0	16434,9	18 679,5
Приріст надходжень у порівнянні із попереднім роком	-	1,21	1,22	1,07	1,1
Курс долара США,грн	26,61	27,12	27,75	28,37	27,4

Джерело: складено автором за даними статистичними даними ПФУ за 2017-2021 рр. [22]

Відповідно до проведеного аналізу, протягом 2017-2021 років номінальні надходження до Пенсійного фонду у гривнях та в доларовому еквіваленті постійно зростають, і у 2021 році сума доходів склала 511 818 млн. грн. Це більше, ніж у 2017 році майже у 2 рази і більше на 45 559 млн. грн, або на 9,8% у порівнянні з 2020 роком. Загалом це позитивна динаміка, однак варто звернути увагу на формування структури доходів ПФУ та спрямовувати всі зусилля на збільшення частки власних доходів порівняно з часткою коштів, що перераховуються з Державного бюджету. Для аналізу загальної тенденції формування дохідної частини бюджету ПФУ доцільно проаналізувати частку коштів, що перераховується з Державного бюджету України (рис. 2.1).

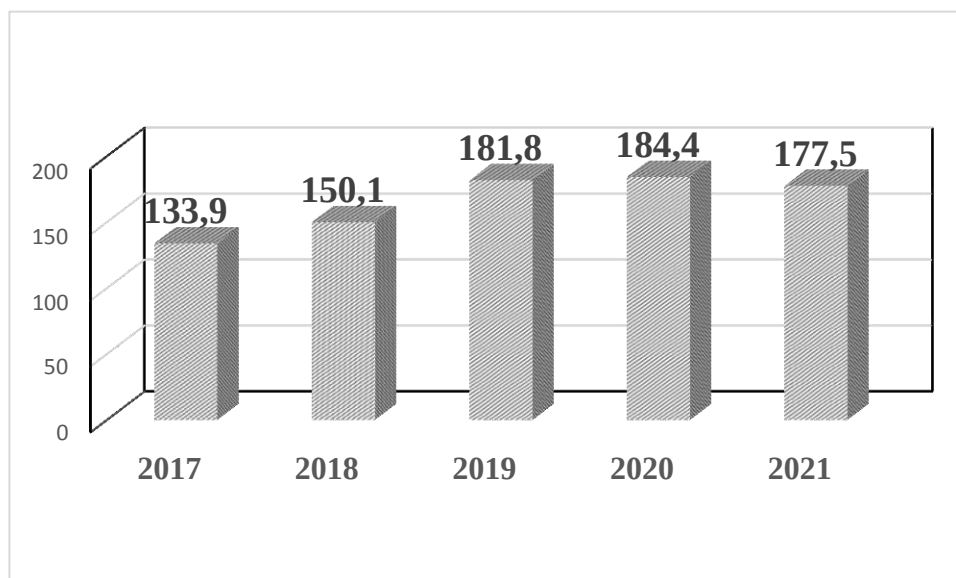

Рисунок 2.1. Дотації Пенсійному фонду України з Державного бюджету, млрд. грн за 2017-2021 рр.

Джерело: складено автором за статистичними даними ПФУ за 2017-2021 рр. [22]

Сума коштів Державного бюджету України складала у 2017 році 133,9 млрд грн, а в 2021 р. збільшилась до 177,5 млрд грн або на 32,5%. У структурі доходів ПФУ з 2017 року по 2021 рік частка власних надходжень є досить стабільною, і становить в середньому 55%. Загалом статистичні дані свідчать про комплексну і системну проблему наповнення дохідної частини ПФУ за рахунок власних коштів, адже кошти Державного бюджету в означені роки становили близько 45-50 %

Джерелами надходжень до власних доходів ПФУ є: частина єдиного соціального внеску (далі - ЄСВ), розподілена на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування; інші власні доходи. Основну питому вагу в доходах Пенсійного фонду України займають саме надходження від ЄСВ, розподіленого на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та кошти Державного бюджету України. У 2017-2018 рр. у загальних доходах ПФУ надходження ЄСВ становили в середньому 53%, кошти Державного бюджету – близько 45%, інші надходження – 2%. У 2019-2020 рр. році в загальних доходах ПФУ частка ЄСВ становила 54,3% та (236,3 млрд грн) та 54,6% (254,5млрд грн) відповідно (табл.

2.2). Розмір ЄСВ у 2021 році порівняно з попереднім роком збільшився на 86 015 млн. грн.

З метою стимулювання виходу підприємств з тіньової економіки та збільшення надходження до ПФУ у 2015 році законодавчо було зменшено розмір ЄСВ з 40% до 22%. Разом з тим очікуваного значного збільшення пенсійних внесків і виведення заробітної плати із «тіні» не відбулося, а доходи від внесків соціального страхування скоротилися майже на 4% ВВП у 2017 році.

15 березня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів щодо дії норм на період дії воєнного стану», який став доповненням до Закону № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Відповідно до пункту 9-19 Розділу VIII Закону № 2464-VI тимчасово, з 1 березня 2022 року до припинення або скасування воєнного стану в Україні та протягом 12 місяців після припинення або скасування воєнного стану, особи, які провадять незалежну професійну діяльність (у тому числі нотаріальну), мають право не нараховувати, не обчислювати та не сплачувати єдиний внесок за себе. Ці зміни досить негативно вплинули на наповнення Пенсійного фонду коштами, яке вже й до цього було зменшене через закони, які приймалися під час пандемії коронавірусу. Таким чином, утворився дисбаланс у відносинах між учасниками пенсійної системи як в контексті доходів, так і витрат бюджету ПФУ.

Витрати бюджету Пенсійного фонду України в період з 2017 р. по 2021 р. не зменшилися, а навіть зросли (табл. 2.3), що потребувало залучення коштів державного бюджету, що свідчить про постійний дефіцит власних коштів у Пенсійному фонді.

Таблиця 2.3

Динаміка складу видатків бюджету Пенсійного Фонду України упродовж 2017 - 2021 рр.

Показники	Роки				
	2017	2018	2019	2020	2021
За рахунок власних надходжень, млн грн	158 008	213 464	314442	333103	349 680
За рахунок коштів держбюджету, млн грн	133 459	139 313	121500	146240	171 253
Усього видатків: млн грн	291 466	352 777	435942	479343	520933
У відсотках до ВВП	9,8	10,9	7,7	9,7	10,5
Приріст витрат у порівнянні із попереднім роком	-	1,19	1,23	1,1	1,1
Всього витрат у доларовому еквіваленті, млн дол	10953,25	13008	15709,6	16896,1	19 012,2
Курс долара США, грн	26,61	27,12	27,75	28,37	27,4

Джерело: складено автором за даними ПФУ за 2017-2021 рр. [22]

Упродовж 2017-2021 років видатки Пенсійного фонду України у національній валюті та в доларовому еквіваленті мали тенденцію до зростання. Фактичні загальні видатки Пенсійного фонду України у 2021 році становили 520, 9 млн. грн, що на 41 590 млн. грн, або на 10,0%, більше у порівнянні з 2020 роком.

Рис.2.2 Динаміка доходів та видатків ПФУ за 2017-2021 рр.

Джерело: складено автором за статистичними даними ПФУ за 2017-2021 рр. [22]

Як бачимо із рисунку 2.2., для 2017-2018 рр. характерне перевищення доходів ПФУ над видатками на 1 774 млн. грн та 852 млн. грн для кожного з

років. Видаткова частина бюджету Пенсійного фонду України (рис.2.2) в 2019-2021 рр. перевищувала доходи на 956 млн. грн, на 13 084 млн. грн та на 9 115 млн. грн відповідно. а останні роки спостерігається тенденція щодо зростання як видаткової, так і дохідної частин бюджету ПФУ. Абсолютне зростання видаткової частини бюджету Пенсійного фонду в 2021 році, порівняно з аналогічним показником 2017 року, становить 229,5 млрд грн. Але головною проблемою пенсійної системи залишається хронічний дефіцит ПФУ.

Станом на 01.01.2022 року загальна чисельність пенсіонерів склала 10 841 117 осіб, середній розмір пенсії склав 3 991,53 грн, а близько 50 % пенсіонерів отримують пенсії менше 3 000 грн. Ситуація із розміром пенсій виглядають так: до 2 000 грн – отримують 13,4 % пенсіонерів; від 2 001 до 3 000 грн – 35,6 %; від 3 001 до 4 000 грн – 21,2 %; від 4 001 до 5 000 грн – 9,7 %; від 5 001 до 10 000 грн – 15,4 %; понад 10 000 – 4,7 % [22].

Аналізуючи вище представлені дані, слід зауважити, що значна частина реципієнтів отримують пенсійні виплати у розмірі, що нижчий від прожиткового мінімуму встановленого на 01.01.2022 р., а це 2481 грн.

Крім того, існує парадоксальна ситуація, коли певні категорії пенсіонерів-чиновників отримують пенсії більші від мінімальних в 213 разів (щомісячна спецпенсія колишнього судді Верховного Суду, а нині пенсіонера, може сягати 280 тисяч гривень). Таким чином порушується принцип справедливості в суспільстві в процесі пенсійного забезпечення громадян, який гарантується Конституцією України. Вважаємо за необхідне скасування пільгових пенсій для усіх категорій пенсіонерів, крім виплати пенсій інвалідам, учасникам бойових дій, ветеранам військовослужбовцям, членам сімей загиблих військових [43].

Кошти у Пенсійному фонді України постійно перебувають у дефіциті. Це зумовлює значне фінансування пенсій ще й з державного бюджету, який не спроможний забезпечити необхідний для життя розмір пенсійних виплат. Внаслідок чого зростають борги Пенсійного фонду перед державним бюджетом. Державні позики на покриття касових розривів стали методом

приховування дефіциту Пенсійного фонду та його додаткового дотування не лише за рахунок прямих асигнувань державного, а й місцевих бюджетів.

За даними Рахункової палати на 1 січня 2021 року сума непогашених позик Пенсійного фонду за минулі роки сягнула 62 млрд. грн. в тому числі – перехідний залишок заборгованості за позиками 2007-2014 рр. на суму 48,0 млрд грн та за позиками 2020 р. – на суму 14,0 млрд грн. Відповідно до статті 43 Бюджетного кодексу України тимчасові касові розриви Пенсійного фонду України, пов’язані з виплатою пенсій, покриваються з єдиного казначейського рахунку. Погашення наданих позик відбувається щомісячно за рахунок власних надходжень після завершення виплатного періоду [9].

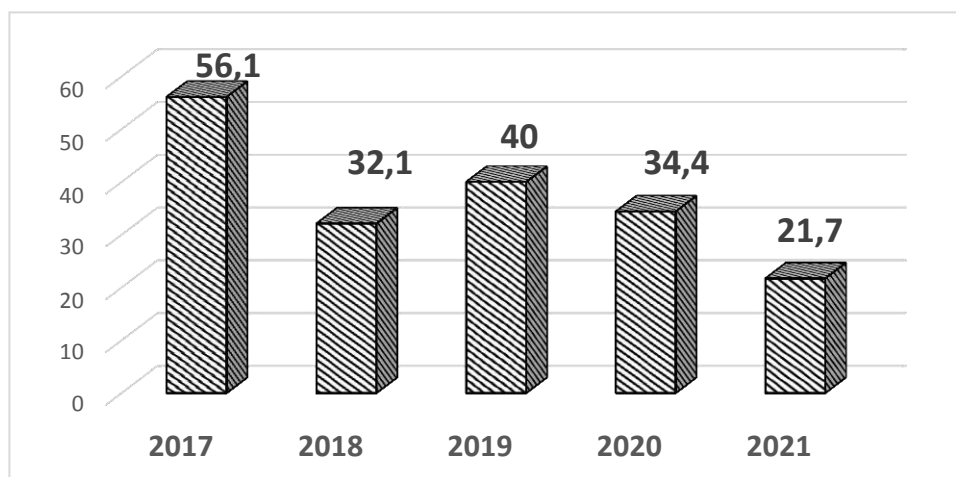

Рисунок 2.3. Дефіцит Пенсійного фонду України за 2017-2021 рр., млрд грн

Джерело: складено автором за даними статистичними даними ПФУ за 2017-2021 рр. [22]

Питома вага дефіциту коштів Пенсійного фонду України в загальному обсязі видатків Фонду становила у 2017 році -19,2%, 2018 – 9,1%, у 2019 році – 9,2%, у 2020 році 7,2%, у 2021 році – 4,2%. В обсязі ВВП дефіцит Пенсійного фонду становив у 2017 – 1,9%, у 2018 році – 1,0%, у 2019 році – 1,0%, у 2020 році – 0,9%, у 2021 – 0,4% [18, 19].

Отже, дефіцит Пенсійного фонду України і надалі залишається, а основним джерелом його покриття є кошти Державного бюджету. Фінансове навантаження пенсійних видатків на Державний бюджет є досить високим. Показник питомої ваги видатків ПФУ у ВВП в 2021 році становив 4,2%, що на 3,0% менше в порівнянні з 2020 роком.

На початок 2021 року середня пенсія в Україні складала 3 778 грн. за середньої заробітної плати у 14 313 грн., тобто коефіцієнт заміщення пенсійними виплатами заробітної плати становив 26,5%, хоча показник нижче 40% вважається критичним, оскільки ймовірність соціальної напруги та деструкції різко зростає. За підрахунками експертів ПФУ, коефіцієнт заміщення буде поступово знижуватися до 16,2% у 2030 році [12]. Однак до таких прогнозів слід ставитися обережно хоча б через розмитість базових даних. Наприклад, вихідна демографічна статистика, що використовується для прогнозних розрахунків, суто оціночна, адже перепис населення в Україні не проводився 20 років.

Соціальна справедливість вимагає солідаризації і пенсійних внесків в тому сенсі, що нині власні надходження Пенсійного фонду формуються здебільшого з відрахувань роботодавців, фактично – як податок на фонд оплати праці (не входячи в систему оподаткування, ЄСВ сприймається в суспільстві саме як податок, а не як внесок на соціальне забезпечення працівників). Потрібно розділити тягар відрахування ЄСВ, принаймні пенсійну його складову частину, а це 18,6% з фонду оплати праці, між роботодавцем та найманим працівником у виваженому співвідношенні – скажімо, 12,4% з фонду оплати праці сплачує роботодавець, а 6,2% сплачує працівник із нарахованої заробітної плати. Це було б соціально й справедливо, і відповідально.

В Україні хронічно низький рівень довіри громадян до державних інституцій, в тому числі до пенсійної системи, що є результатом владної – законодавчої та виконавчої – «незграбності». Так, із 16 971,8 тис. осіб працездатного віку тільки 10 356 тис. осіб включені у систему загальнообов'язкового державного соціального страхування, тобто рівень застрахованості осіб працездатного віку не перевищує 61%, притому для бездефіцитного балансу Пенсійного фонду необхідний показник у 85% застрахованості [12].

В обставинах, що склалися, вибір інструментарію для оздоровлення вітчизняної пенсійної системи обмежений, а саме він електорально

непривабливий, але, на жаль, невідворотний. Збільшення пенсійного віку та страхового стажу сприятливо впливає на видатки Пенсійного фонду.

Збільшення ж податкового навантаження на зарплати на користь пенсійних відрахувань позитивно відображається на доходах Пенсійного фонду. Однак слід розуміти, що збільшення надходжень до Пенсійного фонду за рахунок підвищення податків, скоріш за все, не відобразиться на розмірі пенсій (вони не зростуть), зате скоротиться об'єм дотацій до ПФУ з держбюджету, що, за розумного підходу, можна використати для пожвавлення економіки.

Дотування бюджету ПФУ за рахунок коштів Державного бюджету призводять до вимушеного скорочення витрат за іншими програмами економічного, соціального, культурного, інноваційного розвитку тощо.

Серед основних причин недостатності надходжень до ПФУ дослідники виділяють наступні:

- низька ставка внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та занижений розмір максимальної величини бази нарахування ЄСВ (15 мінімальних зарплат), що порушує вертикальну солідарність при сплаті внеску («багаті сплачують за бідних») та створює пропорційно високий тягар для осіб з низьким та середнім рівнем доходів.

- неофіційна зайнятість та сплата ЄСВ з мінімального розміру заробітної плати, а то і меншої за неї, так звана «неповна заробітна плата», тобто відбувається своєрідне ухилення від сплати внесків.

- вплив демографічної ситуації, а саме - низька народжуваність, висока смертність та масова еміграція населення.

Науковці Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи зазначають, що за даними ООН, Україна входить в десятку країн світу з найвищими темпами скорочення населення (більш, ніж на 15% до 2050 р.). Депопуляція обумовлена не лише низькою народжуваністю та високою смертністю, а й значним впливом розривів у віковій структурі населення, а зараз ще й війною. У період до 2050 року питома вага людей віком 60 років і старше в загальній чисельності населення зросте з нинішніх 22% до 33%.

Співвідношення вікових контингентів 20-59 років (фактичні межі працєактивного віку) та пенсійного віку (60 років і старше) зменшиться з нинішніх 2,6 до 2 на початку 2030-х і до 1,5 на початку 2050-х.

Отже, у розвитку пенсійної системи України існує значна кількість проблем щодо формування доходів ПФУ та балансування бюджету, що особливо загострились у результаті складної соціально-економічної ситуації, погіршення демографічних показників, зatoryжної економічної стагнації і особливо воєнного стану. З даного дослідження можна зробити висновок про відсутність трансформацій фінансового механізму здійснення пенсійних виплат, акумуляції та розподілу фінансових ресурсів. Системні проблеми низького рівня диференціації пенсій та нестачі фінансових ресурсів залишаються основним викликом діяльності Пенсійного Фонду України. Через зменшення надходжень та прискорену індексацію пенсій, кошти у державному Пенсійному фонді перебувають у дефіциті. Вважаємо, що в реаліях сьогодення практично неможливим є подолання дефіцитності Пенсійного фонду України без залучення додаткових джерел його наповнення. Альтернативним джерелом, яке прийде на допомогу солідарній системі пенсійного забезпечення, є накопичувальна система, яку необхідно терміново запроваджувати шляхом внесення до законодавства поправок щодо бездефіцитності Пенсійного фонду України.

2.2. Контрольно-аналітична діяльність органів ПФУ за своєчасним надходженням та цільовим використанням коштів бюджету

Пенсійний фонд України є органом, основною метою діяльності якого є: управління солідарною системою пенсійного страхування; проведення контролю за ефективним та цільовим використанням коштів бюджету Пенсійного фонду; призначення пенсійних виплат та підготовка відповідних

документів для їх виплати; забезпечення повного і своєчасного фінансування виплати пенсій; виконання інших функцій, передбачених відповідним Законом та статутом Пенсійного фонду.

Відтак, оцінку контрольно-аналітичної діяльності органів ПФУ доцільно здійснювати за такими напрямками: участь у проведенні верифікації стосовно чисельності пенсіонерів та розрахунку пенсійних виплат; проведення контролю за цільовим і ефективним використанням коштів та визначення заборгованості зі сплати платежів до ПФУ; проведення внутрішнього аудиту органами ПФУ.

Пенсійним фондом України забезпечується контроль за діяльністю територіальних органів Пенсійного фонду України, спрямований на вдосконалення системи управління коштами, запобігання фактам незаконного та неефективного їх використання.

Здійснення контрольно-аналітичної діяльності органів ПФУ спрямовано на оцінку якості функціональних процесів, запобігання незаконному та неефективному використанню коштів Пенсійного фонду України.

Загальна заборгованість зі сплати платежів до Пенсійного фонду України та ЄСВ на 01.01.2021 становила 37,6 млрд грн, у тому числі:

- заборгованість зі сплати ЄСВ (за даними Державної податкової служби України) – 20,7 млрд грн (54,9% загальної суми боргу), з якої заборгованість фізичних осіб-підприємців 11,8 млрд грн;
- з відшкодування пільгових пенсій – 15,5 млрд грн (41,2%);
- з відшкодування наукових пенсій – 0,09 млрд грн (0,3%);
- по фінансових санкціях та пені – 0,5 млрд грн (1,3%);
- з відшкодування регресних вимог – 24,5 млн грн (0,1%);
- недоїмка зі сплати страхових внесків попередніх періодів – 0,8 млрд грн (2,2%) [9].

Із загальної суми заборгованості 8,1 млрд грн, або майже 21,5%, – це борги підприємств, які перебувають у різних процедурах банкрутства, та платників, у яких відсутні активи для звернення стягнення.

Протягом 2020 року загальна заборгованість з платежів до Пенсійного фонду України та ЄСВ зросла на 3,7 млрд грн (10,9%), зокрема борг із відшкодування пільгових пенсій зріс на 1,5 млрд грн, зі сплати ЄСВ – на 2,2 млрд грн, у тому числі відбулось зростання заборгованості фізичних осіб-підприємців порівнюючи з 01.01.2020 на 1,8 млрд грн, або 81,3%, загального росту заборгованості з ЄСВ.

Органами Пенсійного фонду України проводилась робота, спрямована на скорочення обсягів заборгованості з платежів. У 2020 році подано позовних заяв до суду про стягнення заборгованості до Пенсійного фонду України на суму 5,2 млрд гривень.

Станом на 01.01.2021 в органах державної виконавчої служби перебуває виконавчих документів про стягнення коштів в інтересах органів Пенсійного фонду України на суму 6,2 млрд гривень. У 2020 році стягнуто 0,1 млрд гривень.

Відповідно до Зведеного операційного плану діяльності з внутрішнього аудиту на 2020 рік здійснено 145 внутрішніх аудитів, встановлено 7,2 тис. нефінансових порушень та 2,3 тис. фінансових порушень на загальну суму 11590,7 тис. грн, які у 702 випадках призвели до втрат фінансових і матеріальних ресурсів (3009,6 тис. грн). Також проведено 93 контрольні заходи за напрямками діяльності територіальних органів Пенсійного фонду України, під час яких виявлено порушень на суму 1318,1 тис. гривень [9].

За результатами проведених аудитів надано рекомендації, спрямовані на усунення встановлених недоліків і порушень та вдосконалення конкретних напрямів діяльності територіальних органів Пенсійного фонду України. Виконано 100 % рекомендацій, за якими настав термін виконання.

До бюджету Пенсійного фонду України відшкодовано 9968,8 тис. грн, з них за результатами внутрішніх аудитів – 8650,5 тис. грн, за результатами інших контрольних заходів – 1318,3 тис. грн (рис.2.4).

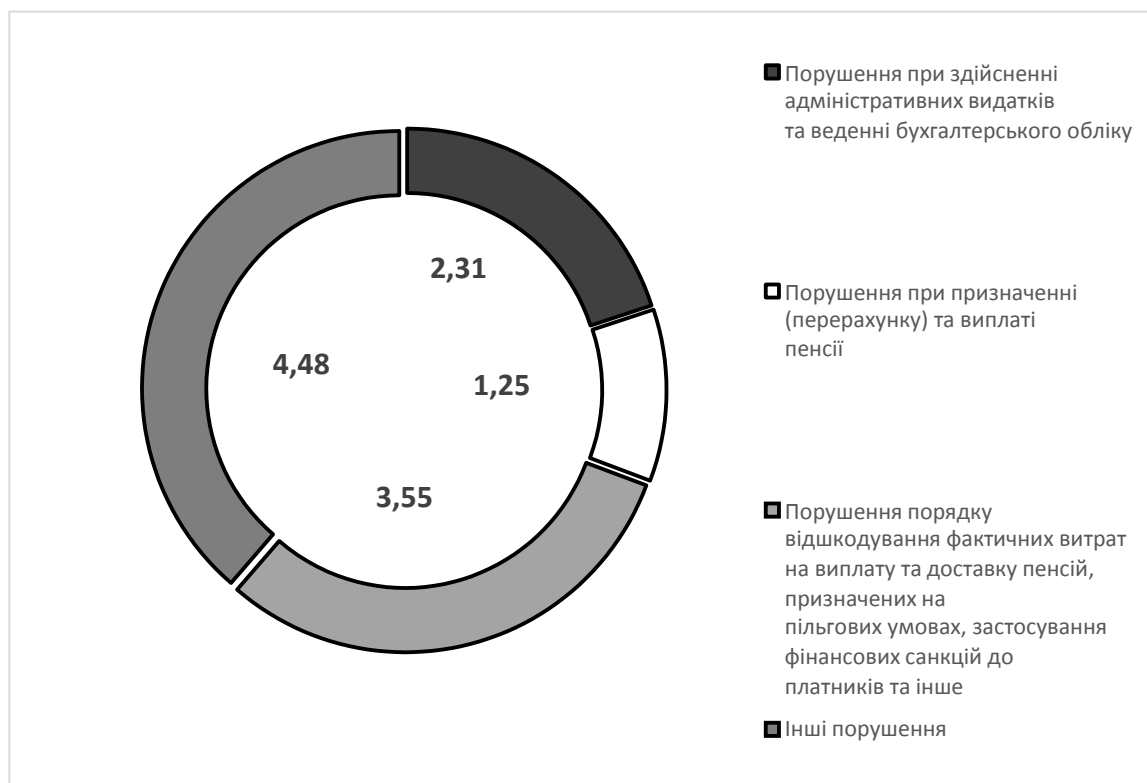

Рис.2.4.Основні види порушень за результатами проведених внутрішніх аудитів у 2020 році, млн грн

Джерело: складено автором за статистичними даними ПФУ за 2020 рр. [22]

Територіальними органами Пенсійного фонду України проведено 180,8 тис. перевірок суб'єктів системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, з яких 85,5 % (154,6 тис.) – щодо обґрунтованості видачі документів для оформлення пенсій, 12,1 % (21,9 тис.) – щодо дотримання суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, 1,7 % (3,1 тис.) – з питань використання коштів Пенсійного фонду України (табл.2.4.)

Таблиця 2.4.

Кількість перевірок, що проведені органами Пенсійного фонду України у 2020 році

Види перевірок		Кількість	%
1	Позапланові, щодо дотримання суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	21687	12

2	Використання коштів Пенсійного фонду України	3075	1,7
3	З окремих видів господарських операцій	1249	0,7
4	Планові, щодо дотримання суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	248	0,1
5	Призначення пенсії	154583	85,5
Загальна кількість перевірок		180842	

Джерело: складено автором за статистичними даними ПФУ за 2020 рр. [22]

Порівнюючи з 2019 роком кількість проведених перевірок зменшилась у зв'язку із встановленням карантину та запровадженням обмежувальних протиепідемічних заходів з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2.

За результатами проведених перевірок виявлено порушень на загальну суму 17,5 млн грн, з них 57 % (10,0 млн грн) – перевітками додержання порядку використання коштів виплатними об'єктами поштового зв'язку, банками, установами, в яких особи перебувають на повному державному утриманні, 25 % (4,4 млн грн) – перевітками сплати збору на обов'язкове державне пенсійне страхування з окремих видів господарських операцій, 18% (3,1 млн грн) – перевітками суб'єктів господарської діяльності (рис.2.5).

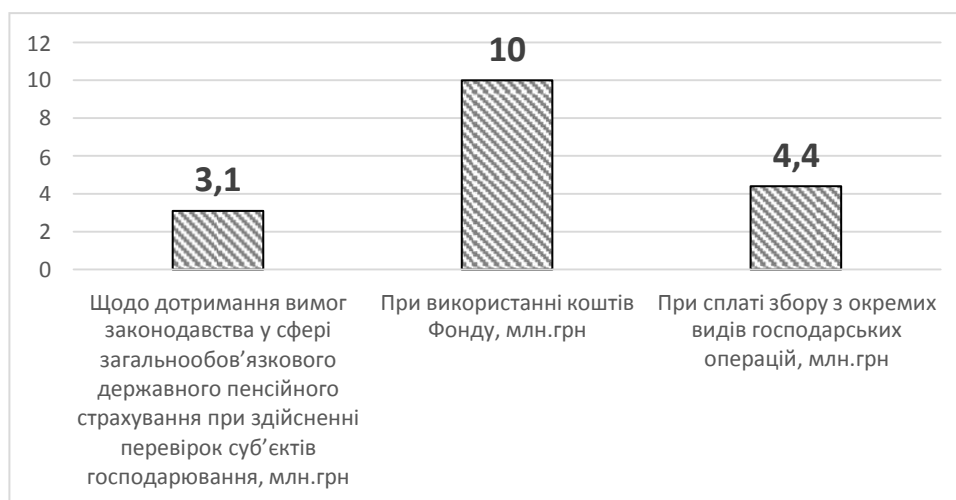

Рис.2.5.Основні види та обсяги виявлених порушень за результатами проведених перевірок територіальними органами ПФУ у 2020 році, (млн грн)

Джерело: складено автором за статистичними даними ПФУ за 2020 рр. [22]

Забезпечено постійний контроль за використанням коштів Пенсійного фонду України в організаціях, що здійснюють виплату і доставку пенсій, додержанням порядку та строків виплати коштів.

Протягом 2020 року проведено 1036 перевірок банків щодо своєчасності зарахування, повернення коштів та правильності виплати пенсій та грошової допомоги, встановлено порушення на загальну суму 1433,7 тис. гривень.

За результатами 735 перевірок виплатних об'єктів поштового зв'язку АТ «Укрпошта» встановлено порушення на загальну суму 7551,5 тис. гривень. За допущені порушення притягнуто 34 посадові особи до адміністративної відповідальності на загальну суму 17,9 тис. грн, до банків та АТ «Укрпошта» застосовано фінансові санкції на загальну суму 2566,8 тис. гривень.

За результатами 154,6 тис. перевірок обґрунтованості видачі документів для оформлення пенсій встановлено недостовірні відомості у 48,4 тис. документів або 31,3 %.

У 2020 році розроблено уніфіковані форми актів, які складаються за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктами господарювання вимог законодавства у сфері загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, які затверджені постановою правління Пенсійного фонду України від 20.11.2019 № 20-1, зареєстрованого в Міністерстві юстиції 14.01.2020 за № 43/34326.

Територіальними органами Пенсійного фонду України подано майже 10 тис. позовів про стягнення боргу з платежів до Пенсійного фонду України на суму 5 164,1 млн грн, в тому числі 9,3 тис. позовів про відшкодування витрат на виплату і доставку пільгових пенсій на загальну суму 5 141,9 млн гривень. Заходами примусового стягнення забезпечено 100% заборгованості, що підлягає стягненню в судовому порядку. Від позовної роботи на рахунки територіальних органів Пенсійного фонду України протягом 2020 року надійшло 769,2 млн гривень (табл.2.5.).

Таблиця 2.5.

**Динаміка обсягів надходжень до бюджету ПФУ від позовної роботи
упродовж 2018-2020 рр.**

Рік	Заявлено позовів про стягнення заборгованості		Задоволено позовів про стягнення		Відмовлено у зв'язку з несплатою судового збору		Надійшло за позовами, тис. грн
	Кількість	Сума, тис., грн	Кількість	Сума, тис., грн	Кількість	Сума, тис., грн	
2018	10 743	2 200 487,8	4 862	503 730,0	6 833	1 681 751,8	415 681,8
2019	10 161	3 597 826,2	1 644	244 554,9	6 953	2 629 094,3	347 920,9
2020	9 955	5 164 103,0	1 387	387 063,8	7 385	3 785 458,3	769 178,4

Джерело: складено автором за статистичними даними ПФУ за 2018-2020 рр. [22]

Водночас 7 385 позовів на суму 3 785,4 млн грн, або 73% суми заявлених позовних вимог, залишено судами без розгляду через несплату органами Пенсійного фонду України судового збору.

У 2020 році підлягало примусовому виконанню 124,1 тис. виконавчих документів про стягнення до Пенсійного фонду України 7,8 млрд гривень. Органами Державної виконавчої служби стягнуто 99,7 млн грн, або 1,8% сум, що підлягали виконанню (з урахуванням зупинених проваджень).

Територіальними органами Пенсійного фонду України, які реалізують права стягувача, здійснено ознайомлення з 39,5 тис. виконавчих проваджень (31,8% тих, що перебувають на виконанні), виявлено 871 порушення, щодо яких подано 579 скарг на дії (бездіяльність) державних виконавців.

У 2020 році органами Пенсійного фонду України укладено:

- 521 договір на загальну суму 346,8 млн грн за результатами застосованих 683 конкурентних (надпорогових) процедур закупівель, економія склала 48,3 млн грн (12,1 % очікуваної вартості);
- 526 договорів на загальну суму 818,3 млн грн за результатами 510 переговорних процедур.

Крім того, органами Пенсійного фонду України за результатами проведених 193 допорогових процедур, оприлюднених в електронній системі закупівель, укладено 111 договорів на загальну суму 8,6 млн гривень. Економія

становила 1,8 млн грн (16,9 % очікуваної вартості). За результатами проведених 730 спрощених закупівель, оприлюднених в електронній системі закупівель, укладено 539 договорів на загальну суму 54,6 млн гривень. Економія становила 8 млн грн (12,8 % очікуваної вартості) [9].

З метою покращення якості управління в пенсійній системі, створення осучасненого сервісу та ефективного витрачання фінансових ресурсів Пенсійного фонду України в 2016 – 2020 роках проведено оптимізацію територіальних органів Пенсійного фонду України.

За результатами проведеної оптимізації структури органів Пенсійного фонду України побудовано систему територіальних органів Пенсійного фонду України за принципом централізації функціональних процесів на рівні регіону. Таким чином, за результатами централізації органів Пенсійного фонду України діяльність здійснюють 25 головних управлінь в областях та м. Києві.

Гранична чисельність працівників органів Пенсійного фонду України скоротилася на 37,2% (з 36,3 тис. осіб у 2016 році до 22,8 тис. осіб у 2020 році) (Додаток Г). Таким чином, процеси оптимізації проведено у всіх територіальних органах Пенсійного фонду України, окрім тих, що знаходяться на території, непідконтрольній українській владі.

У результаті проведеної роботи протягом 6 місяців 2022 року легалізовано 16,9 тис. робочих місць, внаслідок чого залучено додатково 26,4 млн грн єдиного внеску.

За результатами моніторингу (23,1 тис. платників, по яких органами Держпраці проведено комплексні інспекційні відвідування на виконання розпорядження Кабінету Міністрів України від 05 вересня 2018 року № 649-р «Про заходи, спрямовані на детінізацію відносин у сфері зайнятості населення»), в Реєстрі застрахованих осіб підтверджено дані про прийняття на роботу 20,2 тис. осіб, яким нараховано заробітну плату у сумі 179,5 млн грн, єдиного внеску – 39,9 млн грн.

Органами Пенсійного фонду України направлено повідомлення до місцевих органів виконавчої влади по 59,1 тис. платників, які виплачують заробітну плату у розмірі менше мінімального.

Провівши аналіз контрольно-аналітичної діяльності органів ПФУ за своєчасним надходженням та цільовим використанням коштів бюджету, можемо сказати, що органи ПФУ здійснюють ефективно чималий перелік заходів, щодо ефективного та цільового управління коштами свого бюджету. Загальна заборгованість зі сплати платежів до Пенсійного фонду України та ЄСВ на 01.01.2021р. становила 37,6 млрд грн, завдяки проведеним контрольно-аналітичним заходам, до бюджету Пенсійного фонду України станом на 01.01.2021 р. відшкодовано 9968,8 тис. грн, з них за результатами внутрішніх аудитів – 8650,5 тис. грн, за результатами інших контрольних заходів – 1318,3 тис. грн. За результатами проведених аудитів надано рекомендації, спрямовані на усунення встановлених недоліків і порушень та вдосконалення конкретних напрямів діяльності територіальних органів Пенсійного фонду України.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПУБЛІЧНИМИ ФІНАНСАМИ

За останні кілька років в Україні з'явилося нове поняття – «раптова бідність», з яким раніше не доводилося стикатися. До загострення соціальних проблем призвели анексія Криму, бойові дії на Сході та майже 2 мільйони вимушених переселенців. Це не враховуючи усіх негативних наслідків широкомасштабної війни росії проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року. Із збільшенням масштабів та тривалості загарбницьких військових дій росії виникає все більша низка загроз, пов'язаних із дотриманням необхідної соціальної безпеки, суспільство зазнає великих втрат у вигляді людських жертв,

матеріальних і фінансових збитків, руйнування довкілля та загрози екологічної катастрофи.

В умовах протистояння зовнішнім і внутрішнім наявним і потенційним загрозам соціальна безпека, яка базується на принципах соціальної солідарності, відповідальності та партнерства, не може забезпечувати соціальний захист та покращення якості життя людей. Головною передумовою дотримання соціальної безпеки людини наразі є зміцнення могутності Збройних Сил України. Діюча пенсійна система в таких умовах не виконує своїх двох основних функцій – захисту громадян похилого віку від зубожіння та забезпечення зв'язку між розміром пенсії та трудовим внеском. Україні потрібна ефективна пенсійна реформа, що має базуватися на сучасних економічних принципах та підходах.

Якщо використовувати міжнародну оцінку рівня бідності населення, за якою вартість добового споживання встановлена на рівні 5 доларів США (до 4300 грн на місяць), то 85,4% українських пенсіонерів станом на 01.01.2021 року отримували пенсію у розмірі нижче, або на рівні цієї межі, тобто в межах до 5000 грн.

Головними причинами незадовільного пенсійного забезпечення є економічна криза, військова агресія росії і пов'язані з цим низькі надходження до ПФУ та демографічні фактори, оскільки питома вага людей пенсійного віку в Україні сьогодні одна з найвищих у порівнянні із зайнятим населенням.

Серед основних пріоритетів, які б дозволили вирішити проблеми функціонування системи пенсійного забезпечення населення, доцільно виділити:

- необхідність ліквідувати (зменшити) дефіцит бюджету ПФУ за рахунок збільшення максимальної величини бази нарахування ЄСВ з 15 до 25 мінімальних зарплат.
- законодавчо встановити вимоги сплачувати ЄСВ за керівників підприємств з розрахунку, як мінімум трьох мінімальних заробітних плат;

- у законі про працю запровадити чітку грошову оцінку «одиниці праці», що дозволить на підприємствах та організаціях застосовувати принципи диференціації заробітних плат, у залежності від складності, кваліфікації і відповідальності роботи та ліквідувати так звану «зрівнялівку»;

- створити умови для запровадження обов'язкової накопичувальної пенсійної системи;

- оптимізувати розміри трудових і соціальних пенсій, здійснюючи їх виплати із солідарної пенсійної системи, як базові, на рівні не меншому за прожитковий мінімум та не більше 10 прожиткових мінімумів, за принципом прямої залежності пенсійних виплат від сплачених страхових внесків;

- скасувати необґрунтовані пільги;

- відмінити виплати дострокових пенсій окремим категоріям громадян до досягнення ними пенсійного віку [44];

- забезпечити динаміку зростання зарплати в економіці країни; знизити соціальне навантаження [18];

- з урахуванням тривалого досвіду європейських держав, збільшити розміри відрахувань ЄСВ до 38%;

- зосередження адміністрування ЄСВ у Пенсійному фонді. Це дасть можливість проводити своєчасний та повний моніторинг надходжень від ЄСВ, посилити контроль за нарахуванням та стягненням внеску.

З точки зору запозичення для України зарубіжного досвіду проведення пенсійних реформ можна виділити декілька основних механізмів, які успішно використовувались і принесли бажані результати. За останні десятиліття в багатьох європейських країнах існує тенденція щодо підвищення тривалості життя поряд із зниженням народжуваності. Це породжує значні проблеми в пенсійних системах. Щодо України, в нас теж спостерігається низька народжуваність, проте тривалість життя продовжує бути значно нижчою за рівень, який встановлений у європейських країнах. Це обумовлює високий ступінь навантаження в демографічному плані на осіб працездатного віку.

Основні методи зменшення пенсійних видатків

Рис.3.1.Механізм зменшення пенсійних видатків

Джерело: побудовано автором на основі [15, 20, 25]

Багато країн продовжують період працездатності громадян за рахунок підвищення віку виходу на пенсію. Доведено, що підвищення пенсійного віку на 1 рік скорочує пенсійні витрати на 5-10% [25].

Для скорочення пенсійних витрат багато країн застосовують законодавче підвищення пенсійного віку, деякі розтягують його на десятки років. Також потрібно враховувати стан ринку праці у нашій країні. Попит на робітників так званого передпенсійного віку зовсім низький, а отже людина залишається просто без засобів існування. Багато хто на даний момент продовжує працювати після виходу на пенсію, якщо має таку можливість і задовільний стан здоров'я. Отже поступове підвищення пенсійного віку можливе для України, але тільки при наявності достатньої кількості робочих місць. В цьому випадку мали б ще один позитивний момент - у збільшенні розмірів надходжень до пенсійного фонду, звичайно за умови офіційного оформлення трудових відносин, відповідно до чинного законодавства. Стимулювання роботодавців низькими ставками податків, для оформлення працівників

старшого віку, може мати зворотній ефект- зменшення конкурентоздатності у боротьбі за робоче місце молодих людей, без досвіду роботи. Тільки ріст попиту на робочу силу загалом, може змінити ситуацію на краще і стане реальним виходом зі складної ситуації. Держава повинна всіляко підтримувати тривалу трудову діяльність громадян, забезпечуючи кращий доступ до навчання протягом усього життя, адаптуючи робочі місця до більш різноманітного вікового складу працівників, розвиваючи можливості для працевлаштування старших вікових груп та підтримуючи активне і здорове старіння [15].

Відмова від можливості виходу на пенсію достроково є ще одним засобом порятунку солідарної системи пенсійного страхування. Відміна спеціальних пенсій є предметом активного обговорення у Польщі, а у Великобританії та Нідерландах можливість раннього виходу на пенсію відсутня взагалі. У більшості країн все ще існує практика виходу на пенсію раніше, за умови виконання певних вимог [38]. Винятком безперечно є виконання робіт на шкідливих для здоров'я виробництвах. В проекті закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо накопичувальної професійної пенсійної системи» приділяється значна увага саме достроковим пенсіям за списком №1 та списком №2. Пропонується скасувати відшкодування підприємствами витрат на виплату та доставку пенсій, які сплачуються до Пенсійного фонду України, запровадивши натомість збільшену ставку єдиного соціального внеску для категорій працівників, які мають шкідливі умови праці. Частина підвищеної ставки єдиного соціального внеску надходитиме на індивідуальні рахунки працівників, а частина використовуватиметься для виплат пенсій теперішнім пенсіонерам. Враховуючи значний розмір заборгованості підприємств з відшкодування пільгових пенсій, реформи в цьому напрямку дійсно потрібні, але гарантій сплати єдиного соціального внеску в повному обсязі також немає, адже причинами приросту заборгованості є насамперед фінансовий стан підприємств. Одним з варіантів зменшення пенсійних видатків є збільшення необхідної кількості років по сплаті страхових внесків. Так у

Франції заплановано збільшити необхідну кількість років сплати страхових внесків з 41 до 43 років за період з 2020 по 2035 роки. Нині пенсія доступна лише тим, хто сплачував страхові внески щонайменше 40 років. Вітчизняна солідарна система пенсійного страхування в цьому сенсі є неефективною та соціально несправедливою, особливо щодо осіб, які сплачували значні суми страхових внесків протягом тривалого часу. Сьогодні через недосконалу систему призначення та перерахунку пенсії вони прирівняні до осіб з меншими трудовими і страховими внесками. Існуюча система доплат до рівня мінімальної пенсії не сприяє мотивації до сплати страхових внесків.

Розпорядженням Кабінету міністрів №649 від 05.09.2018 були окреслені основні заходи, спрямовані на детінізацію відносин у сфері зайнятості населення. В рамках виконання цього розпорядження проводиться активна співпраця органів Пенсійного фонду України, Державної фіскальної служби та органів Держпраці, направлена на виявлення основних ризиків нелегальної трудової зайнятості на основі наявної в кожному органі інформації та обміну нею. Дана робота, безперечно проводиться, але через відсутність чітких механізмів взаємодії та роботи по вдосконаленню, набуває все більш формального характеру. Перш за все, для вдосконалення даного напрямку роботи, варто запропонувати впровадження програмного забезпечення, за допомогою якого, можна було б здійснювати обмін інформацією між органами виконавчої влади в режимі реального часу. Адже, на даний час, вся інформація курсує між учасниками процесу на паперових носіях, що ускладнює, перевантажує процес, роблячи його повільним та в деякій мірі, неефективним. Розробка даного програмного забезпечення призвела б до суттєвої економії часу, а значить підвищила б якість опрацювання інформації. Також на базі даного програмного комплексу, можлива розробка та запровадження електронної скриньки скарг з питань порушень законодавства про працю, які могли б одночасно опрацьовуватись всіма задіяними органами виконавчої влади.

В умовах розбудови цифрової держави цифровий розвиток, цифрова трансформація адміністративних процесів та інформаційна інтеграція, запровадження цифрових технологій у пенсійній системі, що спрямовані на покращення умов обслуговування та доступність послуг, що надаються територіальними органами Пенсійного фонду України, в тому числі для осіб з інвалідністю, були одними із пріоритетів роботи Пенсійного фонду України у 2020-2021 роках.

Досить позитивні результати, у забезпеченні сталості пенсійної системи, є продумані системні заходи, які були проведені ПФУ щодо покращення організації по обслуговуванню отримувачів пенсій. В 2016 році було розпочата розробка і створення «Єдиної консолідованої бази даних» по обліку одержувачів солідарних пенсійних виплат, та розробка і впровадження так званих «Електронних пенсійних справ». Крім того, для внутрішньо-переміщених осіб було розроблено і впроваджено так звані «Електронні пенсійні посвідчення», які так само є і банківською картою. Було також розроблено і впроваджено систему обслуговування населення стосовно питань з призначення або перерахування їх пенсій, без прив'язки до місця проживання або реєстрації пенсіонера.

Органами управління ПФУ було розроблено та ініційовано створення в територіальних громадах України мобільних робочих місць з заздалегідь визначеним переліком пенсійних послуг, які можуть надаватися на місці. Було також перевірено модернізовано існуючий реєстр застрахованих осіб «Державний реєстр обов'язкового державного соціального страхування». В цьому реєстрі на всіх застрахованих осіб, та на інших одержувачів законних пенсійних виплат були створені «Індивідуальні електронні картки», де і містяться всі дані про минулі і теперішні трудові відносини, про сукупний стаж, про зарплату, сплату страхових внесків, пенсійні виплати та інші виплати відповідно до існуючих видів обов'язкового державного соцстрахування. Також було впроваджено електронний обіг документації ПФУ, також і передача електронних відомостей для виплати пенсій через українські банки. А

ще було розширено інтернет-можливості дистанційного мобільного обслуговування населення через постійно (24/7) діючий «Вебпортал надання електронних послуг ПФУ».

І що є дуже важливим, в системі ПФУ розроблено, створено і протестовано «Атестовану комплексну систему захисту інформації», а також оновлено комп'ютерний парк. Відповідно, в зв'язку з проведенням такої складної оптимізації самої структури органів Пенсійного фонду України зменшилась кількість теруправлінь, та зменшилась чисельність працівників ПФУ, і все це без погіршення якості і сталості роботи пенсійної системи України.

Із проведеного аналізу функціонування діяльності ПФУ, вважаємо, що основними напрямками удосконалення діяльності Пенсійного фонду України мають бути:

- вдосконалення організаційної структури Пенсійного фонду України у напрямку подолання відсутності належного рівня взаємодії між функціональними ланками (підрозділами) системи ПФУ. З цією метою запропоновано зобов'язати керівників усіх структурних ланок механізму ПФУ систематично здійснювати контроль стану взаємодії підпорядкованого їм підрозділу з іншими функціональними підрозділами як органу ПФУ, до складу якого вони входять, так і всієї системи ПФУ в цілому;

- поліпшення кадрової роботи у ПФУ. Запропоновано розробити окрему концепцію та (або) стратегію кадрового забезпечення саме органів Пенсійного фонду України, в якій би визначалися наявні проблеми у цій сфері, шляхи їх вирішення, а також основні напрямки і форми розвитку кадрової роботи в системі ПФУ з метою нарощування та зміцнення його кадрового потенціалу. Крім того, звернено увагу на необхідність посилення морально-етичного виховання працівників органів ПФУ. З цією метою доцільно, на нашу думку, розробити та прийняти відповідний звід правил (або кодекс) етичної поведінки працівників (персоналу) органів ПФУ;

- підвищення рівня якості й ефективності взаємодії органів ПФУ з іншими учасниками суспільних відносин.

Перетворення у сфері пенсійного забезпечення відбуваються повільно і не відповідають вимогам часу, залишається гострим питання фінансової спроможності та стійкості пенсійної системи, спричинених як демографічними, так і економічними та політичними чинниками. Аналіз основних показників бюджету ПФУ відображає його незбалансованість і залежність від дотацій з Державного бюджету України.

Для покращення балансування дохідної та витратної частин бюджету ПФУ рекомендовано вжити таких заходів:

- здійснити інституційний перерозподіл внесків на пенсійне страхування між працівниками і роботодавцями, що посилює б соціальну відповідальність учасників і послабило фіскальне навантаження на роботодавців;

- розробити та впровадити чіткі та дієві державні механізми стимулювання участі в пенсійній системі, принаймні першого та другого рівнів;

- створити довгострокову реальну й фінансово спроможну державну програму соціально-економічного розвитку, без реалізації якої неможливо забезпечити задовільний рівень детінізації ринку праці та доходів (позаплановий «подарунок» від МВФ у розмірі 2,7 млрд. доларів міг би стати хорошою ресурсною базою для реалізації такої програми);

- провести ревізію вітчизняної концепції пенсійного реформування, чого вимагає узагальнення світового досвіду розвитку пенсійних систем за останнє десятиліття. Подальші дослідження доцільно сконцентрувати на питаннях пошуку оптимального механізму функціонування та взаємодії «тріади» пенсійної системи в Україні.

Невід’ємною частиною пенсійної реформи є впровадження європейських стандартів функціонування органів Пенсійного фонду України. Використання сучасних інформаційних і управлінських технологій, єдиних стандартів якості

обслуговування громадян мають зробити надання послуг українцям зручним і ефективним.

Таким чином, діяльність Пенсійного фонду України в сучасних умовах диктує низку викликів, які в умовах пенсійної реформи потребують подальшого удосконалення з метою ліквідації тіньових схем нелегального отримання пенсійних виплат та необхідності легалізації заробітних плат, що у подальшому обумовить зростання надходжень ЄСВ, а відтак, і доходів Пенсійного фонду.

Аналіз вітчизняної практики державного пенсійного страхування доводить, що ефективність її функціонування є вкрай низькою. Запропонований механізм зменшення пенсійних видатків та основні напрями удосконалення діяльності ПФУ повинні покращити та інтегрувати її до європейських стандартів. Перспективи подальших досліджень у сфері державного пенсійного страхування передбачають розробку питань щодо мінімізації ризиків при нарахуванні та виплат і пенсій в частині удосконалення їх програмного забезпечення, а також оцінки контрольно-аналітичної діяльності Пенсійного фонду України.

ВИСНОВКИ

Основним науковим результатом є вирішення важливої наукової проблеми: дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування Пенсійного фонду України, як органу управління коштами солідарної складової пенсійної системи та розробка на цій основі науково-практичних рекомендацій щодо удосконалення його діяльності в системі управління публічними фінансами. З проведеного нами дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Досліджено основні етапи становлення і розвитку Пенсійного фонду України як органу управління коштами солідарної складової пенсійної системи. Дослідження показали, що нині для Пенсійного фонду України як страховика характерна централізація управлінських функцій на державному рівні, починаючи з виконання основних функцій у сфері пенсійного забезпечення і

закінчуючи контролем витрат утримання апарату Пенсійного фонду. Структура ПФУ створена як незалежна фінансово-банківська система, і сьогодні є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого керує та координує Кабінет Міністрів України, а основним завданням якого є забезпечення виплат пенсій громадянам України.

2. Охарактеризовано теоретико-організаційні та нормативно-правові засади управління коштами Пенсійного фонду України. Визначено, що кошти бюджету Пенсійного фонду України - це основне джерело фінансування пенсійного забезпечення громадян України. В основу доходів і видатків бюджету Пенсійного фонду України покладаються основні макропоказники економічного і соціального розвитку держави на плановий рік, враховуються стан виконання бюджету та зміни законодавства в поточному році. Протягом останніх років залишається актуальними питання дефіциту бюджету Пенсійного фонду України, зокрема порушення принципу економічної залежності видатків на споживання від отриманих доходів і ВВП, дисбаланс розвитку пенсійної системи в рамках його дохідної і видаткової частин.

3. У ході проведення аналізу виконання бюджету Пенсійного фонду України за доходами та видатками упродовж 2017-2021 рр. встановлено, що його головною проблемою є дисбаланс дохідної та видаткової частин бюджету як наслідок системного порушення принципу економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів і внутрішнього валового продукту. Основну питому вагу в доходах Пенсійного фонду України займають саме надходження від ЄСВ. Процеси, які характеризують фінансове становище ПФУ за останні роки, свідчать про залежність його бюджету від дотацій із державного бюджету. Встановлено, що на фінансовий стан, доходи та видатки Пенсійного фонду суттєво впливають такі фактори: мінімальний прожитковий рівень, чисельність пенсіонерів, чисельність осіб працездатного віку, середня заробітна плата, рівень ЄСВ, інфляція, демографічна ситуація в країні. На фінансовий стан ПФУ негативно впливають невраховані (тіньові) доходи, з яких пенсійні внески не сплачуються. На цей час держава здатна виконувати соціальні

зобов'язання перед більшістю громадян, але у вкрай обмежених обсягах. Дисбаланс доходів та видатків солідарної пенсійної системи зумовлює посилення навантаження на державний бюджет, уповільнює розвиток реального сектору економіки та негативно впливає на рівень соціальної захищеності населення. Це свідчить про нездатність солідарної системи забезпечити належний рівень соціальної захищеності, що вимагає поступового переходу від базового пенсійного страхування до цілеспрямованого зростання індивідуальних пенсійних накопичень громадянами.

4. За результатами проведеного аналізу контрольної-аналітичної діяльності органів ПФУ щодо своєчасного надходження та цільового використання коштів бюджету, визначено, що ПФУ здійснює ефективно чималий перелік заходів спрямованих на вдосконалення системи управління коштами, запобігання фактам незаконного та неефективного їх використання. Органами Пенсійного фонду України проводиться робота, спрямована на скорочення обсягів заборгованості з платежів, яка станом на 01.01.2021 рік становила 37,6 млрд. грн. Завдяки проведеним контрольним-аналітичним заходам, до бюджету Пенсійного фонду України станом на 01.01.2021 р. відшкодовано 9968,8 тис. грн, з них за результатами внутрішніх аудитів – 8650,5 тис. грн, за результатами інших контрольних заходів – 1318,3 тис. грн. Забезпечено постійний контроль за використанням коштів Пенсійного фонду України в організаціях, що здійснюють виплату і доставку пенсій, додержанням порядку та строків виплати коштів, проведено оптимізацію територіальних органів Пенсійного фонду України.

5. Незважаючи на постійні спроби стабілізації та покращення функціонування солідарної пенсійної системи України, вона досі залишається малоефективною в усіх аспектах. На основі проведеного аналізу діяльності Пенсійного фонду України, визначено основні напрями удосконалення в системі управління публічними фінансами, зокрема для покращення балансування дохідної та витратної частин бюджету ПФУ рекомендовано вжити таких заходів: здійснити інституційний перерозподіл внесків на

пенсійне страхування між працівниками і роботодавцями; розробити та впровадити чіткі та дієві державні механізми стимулювання участі в пенсійній системі; створити довгострокову реальну й фінансово спроможну державну програму соціально-економічного розвитку; провести ревізію вітчизняної концепції пенсійного реформування. В роботі представлено механізм зменшення пенсійних видатків, який, на думку автора, суттєво скоротить частину витрат Пенсійного фонду України. Необхідно постійно проводити інформаційно-роз'яснювальну роботу, яка спрямована на висвітлення соціальних цілей всіх реформ, формування свідомого та відповідального ставлення громадян до своїх обов'язків, зокрема сплати податків та ЄСВ, як запоруки забезпечення своїх прав, зокрема майбутньої пенсії. Передумовою для цього обов'язково повинна стати стабілізація політичної ситуації в країні та відновлення довіри населення до державних установ та фінансових інститутів, але першочерговим є завершення військових дій на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аудиторський звіт за результатами державного фінансового аудиту Пенсійного фонду України за період з 1 січня 2016 р. по 31 грудня 2018 р. № 04-24/10 від 23 жовтня 2019 р. URL: <http://www.dkrs.gov.ua/kru/uk/publish/article/145191>. (дата звернення: 12.10.2022).
2. Бахмач А. Що гальмує пенсійну реформу в Україні. *Голос України*. 2009. № 54.
3. Вовчак О.Д., Гальків Л.І., Кулініч Т. Формування фінансово стабільної пенсійної системи в Україні: виклики, передумови, критерії, заходи. *Фінансово–кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2020. Т. 4 (№35). С.367–373.
4. Гендрікс Г. Чому вік участі має значення? *Україна Бізнес Рев'ю*. 2009. № 1-2.

5. Бюджетний Кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (дата звернення: 12.10.2022).
6. Грушко В. І. Пенсійна система України / [Грушко В. І., Грушко Н. В., Бевзенко О. В., Красота О. В., Лаптев С. М.; В. І. Грушко (ред.)]. - К. : Кондор, 2006. - 336 с.
7. Гурвич Е. Принципы новой пенсионной реформы. Вопросы экономики. 2011. №4. С. 4–31. Електронний ресурс «Мінфін» <https://index.minfin.com.ua/exchange/archive/ua/2022-01-01/>
8. Зайчук Б. О. Загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Навчальний курс / Б. О. Зайчук, О. Б. Зарудний, С. Б. Березіна. - К. : НВП "АВТ", 2004. - 256 с.
9. Звіт про роботу та виконання бюджету Пенсійного фонду України у 2020 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2020/pfu-2zvit-2020.pdf> (дата звернення: 12.10.2022).
10. Інформаційно-аналітичні матеріали до звіту про виконання бюджету Пенсійного фонду України за 2018–2020 роки. Пенсійний фонд України. URL : <https://www.pfu.com.ua/news/2019/01/3/616> (дата звернення: 12.10.2022).
11. Калюга Є. Історичний аспект розвитку пенсійної системи в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 10. С. 4 -8.
12. Капітал: діловий портал. URL: <https://www.capital.ua/ru/publication/160306-raschyoty-pensi-onnogo-fonda-ukrainskikh-pensionerov-ne-zhdet-nichego-krome-bednosti> (дата звернення: 25.09.2022)
13. Каптар Г. Г. Пенсійне забезпечення за віком в умовах пенсійної реформи: сучасний стан та шляхи вдосконалення. Форум права. 2017. № 4. С. 167 174. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_31.pdf. (дата звернення: 25.10.2022).

14. Клименко А. Л. Соціальний захист і соціальне забезпечення в умовах євроінтеграції України: окремі аспекти. Теорія і практика правознавства. 2017. № 2. С. 1-10.

15. Кулікова Є.О. Сучасний стан та перспективи солідарної системи пенсійного страхування в Україні. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. №9. [URL:http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_2_2018ua/17.pdf](http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_2_2018ua/17.pdf). (дата звернення: 15.10.2022)

16. Латковський П. П. Фонди коштів та їх значення для фінансової системи держави. Законодавство України: історія розвитку, соціальна обумовленість, якість, застосування та вдосконалення : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 5–6 грудня 2014 р. Запоріжжя, 2014. С. 133–135. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : закон України від 9 червня 2003 р. № 1058–IV URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 20.09.2022).

17. Лютий І. Історичні аспекти розвитку пенсійної системи, передумови та мета створення Пенсійного фонду. URL: http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/publish/article?art_id=208504&cat_id=95711 (дата звернення: 15.07.2022).

18. Надрага В. І. Фінансові ризики розбудови пенсійної системи в Україні: демографічний аспект. Фінанси України. 2015. № 1. С. 79-86.

19. Олексій У. О. Фінансово-правовий аспект парламентського контролю за публічними фінансами : дис. ... докт. філос. : спец. 081 «Право» ; Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2020. 223 с.

20. Олексійко В. С. Зарубіжний досвід пенсійного захисту населення. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. Економічні науки. 2016. № 24(3). с. 165-171. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZnpPdatue_2016_24\(3\)_22](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ZnpPdatue_2016_24(3)_22). (дата звернення: 15.10.2022)

21. Оніщенко М. Система надання адміністративних послуг у рамках реформування органів місцевого самоврядування. *East European Scientific Journal (Warsaw, Poland)*, №5(57), part 1, p 53-63.

22. Офіційний сайт Пенсійний фонд України URL: <http://www.pfu.gov.ua/pfu/control/uk/index>. (дата звернення: 15.10.2022)

23. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 15.10.2022)

24. Пенсійна система: підручник / За ред. В. І.Грушка, Ю. І. Скулиш. 4-те вид., доп. і перероб. Київ, 2019. 512 с.

25. Пищуліна О. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та Українські реалії. Київ: Заповіт, 2017. 453с. URL: <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf> (дата звернення: 15.10.2022)

26. Постанова КМУ «Про затвердження бюджету Пенсійного фонду України на 2021 рік» від 17 лютого 2021 р. № 126. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/126-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.09.2022)

27. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 07.06.2018. № 2449–VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2148–19> (дата звернення: 03.06.2022).

28. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003. № 49-51. Дата оновлення: 30.04.2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105815?find=1&text=%D1%96%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82%D0%B8#w1_1 (дата звернення: 28.08.2022)

29. Про затвердження положення про Пенсійний фонд України : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 липня 2014 р. No 280. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.09.2022).

30. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкового державне соціальне страхування : закон України від 8 липня 2010 р. № 2464. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 20.09.2022).

31. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 09.07.2003 р. № 1057-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1057-15> (дата звернення: 20.09.2022).

32. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5.11.1991 р. № 1788–XII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1788-12> (дата звернення: 20.09.2022).

33. Про схвалення Стратегії модернізації та розвитку Пенсійного фонду України на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2016 р. № 672. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 12.10.2022).

34. Ріппа М. Концептуальні засади соціального захисту в контексті теорії загального добробуту. Економічний вісник університету. 2018. № 38. С. 139–145. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/escv_2018_38_21 (дата звернення: 01.09.2022)

35. Синява Л. В. Проблеми регулювання оплати праці та шляхи їх вирішення в Україні. *Регіональна економіка*. 2019. № 1. С. 171 -177.

36. Соловійов А. Державне регулювання довгострокового розвитку пенсійної системи в умовах глобальних викликів. *Світ нової економіки*. 2014. № 4. С. 39-50.

37. Соціальний захист населення України у 2020 році: Статистичний збірник / відп. за вип. Сенік І. В. Київ : Державна служба статистики України, 2021. 121 с.

38. Стан реформування пенсійної системи в Україні .*Облік і фінанси*. № 4 (74). 2016. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2016_4_15. (дата звернення: 01.09.2022)

39.Ткаченко Л. Пенсійна система та пенсійна реформа в Україні. Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. — Київ, 2018. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/14044.pdf> (дата звернення: 02.02.2022)

40. Тулай О.І. Актуальні проблеми діяльності Пенсійного фонду України. Проблеми Економіки. №1. 2016. С.132-139. URL: http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2016-1_0-pages132_139.pdf (дата звернення: 10.09.2022).

41. Фінансові, соціальні та правові аспекти пенсійної реформи в Україні. Світовий досвід та українські реалії. URL : <http://razumkov.org.ua/uploads/article/2017-PENSII.pdf>. (дата звернення: 10.09.2022).

42. Цигилик І.І. Проблеми розвитку пенсійної системи України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. №6. С. 8-13.

43. Чеберяко О. В., Лозова Г. М. Моделі Пенсійного забезпечення та реформування системи пенсійного забезпечення в Україні. National economic development and modernization: experience of Poland and prospects for Ukraine. Volume 1. Collective monograph edited by A. Pavlik, K. Shaposhnykov. Kielce, Poland, 2017. С.254.

44. Чеберяко О. В., Бикова В. О. Моделі пенсійного забезпечення: зарубіжна та вітчизняна практика. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2020. №5(12). С. 43-51. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2020/212-5/6> (дата звернення: 10.09.2022).

45. Шпильовий С. Є. Проблеми системи пенсійного забезпечення в Україні та шляхи її вдосконалення. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка*, 2017, № 2-13, с. 46-49.

46. Януль І.Є. Особливості реформи пенсійної системи в Україні. Фінансові послуги. К: Либідь, 2018. 127 с.

47. Anke Hassel, Marek Naczyk & Tobias Wib, 2019. The political economy of pension financialisation: public policy responses to the crisis. *Journal of European*

Public Policy, volume 26. pp. 483-500. URL: <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1575455> (дата звернення: 10.09.2022).

48. Berkel B., Borsch-Supan A. Pension reform in Germany: The impact on retirement decisions. FinanzArchiv: Public Finance Analysis. 2004. № 60 (3). P. 393. URL: [http://ideas.repec.org/a/mhr/finarc/urnsici00152218\(200409\)603_393prigti_2.0.tx_2-s.html](http://ideas.repec.org/a/mhr/finarc/urnsici00152218(200409)603_393prigti_2.0.tx_2-s.html).

49. Koval, N., Priamuhina, N., Zhmurko., I. Analysis of economicfinancial experience of the world countries in the system of pension insurance. 2020. 87 p.

50. OTP Pension URL: <https://otppension.com.ua/pension-system-of-ukraine> (дата звернення: 20.09.2022).

51. Schwarz A. Non-Contributory Schemes for Low-Income Countries: Issues and Progress. Social Protection. 2004.

52. Willis Towers Watson. Global Pension Asset Study. 2017. P. 19. URL: http://www.nextfinance.net/IMG/pdf/global_pensions_asset_study_2017.pdf (дата звернення: 15.10.2022).

ВІДГУК

на кваліфікаційну роботу (проект)

Дробовича Євгена Руслановича

студента групи ФМУПЗ- 21-1

НА ТЕМУ: «Розвиток Пенсійного фонду України в системі публічних фінансів»

Актуальність теми: Кваліфікаційна робота присвячена важливій темі. Актуальність та своєчасність роботи обумовлена також невідкладними завданнями, які стоять, нині, в умовах воєнного стану, перед нашою державою, щодо мобілізації доходів Пенсійного фонду України, ефективного порядку формування пенсійних виплат, своєчасної виплати пенсій. запровадження накопичувальної складової системи пенсійного страхування.

Обсяг виконаної роботи: Основний текст роботи викладено на 50 сторінках, що містять 6 таблиць, 9 рисунків, список використаних джерел із 52 найменувань, із них 6 іноземні англійські джерела. Структура та обсяг дипломної роботи відповідають кваліфікаційним вимогам.

Загальна характеристика роботи: Робота виконана на актуальну тему, на високому науково-теоретичному рівні, згідно із планом, який у логічній послідовності розкриває тему дослідження. Автор самостійно на основі аналізу практичних даних діяльності Пенсійного фонду України упродовж 2017-2021 рр. проведено комплексне дослідження складу і структури джерел формування його доходів, та напрямів використання коштів, контрольно-аналітична діяльність органів ПФУ за своєчасним надходженням та цільовим використанням коштів бюджету, окреслено шляхи удосконалення управління коштами пенсійного страхування. Робота має належний рівень візуалізації, цифровий матеріал систематизований, поданий у таблицях та проілюстрований на рисунках. Результати апробовані на Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика» (Житомир, 16 грудня 2022 р.). Житомир: ЦФЕНД, 2022. 67 с.

Наукове і практичне значення роботи: Результати дослідження обумовлюють практичну значущість роботи, що визначається можливістю використання запропонованих напрямів удосконалення чинних механізмів системи пенсійного страхування. Дана робота стане у пригоді викладачам і студентам, які навчаються на економічних факультетах, аспірантам та викладачам, а також практичним працівникам-фінансистам. Висновки в роботі аргументовані.

Наявність недоліків. Робота могла би містити більше графічних матеріалів у першому розділі. Разом з тим, висловлене зауваження не применшує теоретичної та практичної значимості та не впливає на загальну високу оцінку дипломної роботи.

Оцінка роботи здобувача вищої освіти: Дипломна робота виконана на актуальну тему, відрізняється самостійним оригінальним мисленням. У ході виконання роботи, Дробович Є. Р. проявив себе як грамотний фахівець, показав високі теоретичні знання та практичні навички, уміння аналізувати та узагальнювати інформацію з багатьох літературних джерел. Дипломна робота виконана у відповідності до чинних вимог, рекомендується до захисту на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістра за програмою «Управління публічними фінансами», заслуговує на оцінку «відмінно» - 47 (сорок сім балів).

Науковий керівник (кваліфікаційної) роботи (проекту) -- Ріппа Марія Богданівна, к.е.н,
доцент, доцент кафедри публічних фінансів

«21» січня 2023 р.

Висновок кафедри про кваліфікаційну роботу (проект)

Кваліфікаційна робота (проект) здобувача вищої освіти

Дробовича Євгена Руслановича

після попереднього захисту розглянута на засіданні кафедри, протокол
від «23» січня ____ 2023 р. № 9 допущена/не допущена до захисту на
екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри

Коляда Т.А.

РЕЦЕНЗІЯ

на випускню кваліфікаційну (дипломну) роботу
здобувача вищої освіти Державного податкового університету

ДРОБОВИЧА ЄВГЕНА РУСЛАНОВИЧА

РОЗВИТОК ПЕНСІЙНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ **ФІНАНСІВ**

Магістерська робота, яку подано на рецензію, виконана у відповідності до поставленого завдання. Структура і зміст викладеного матеріалу повністю відповідають назві теми, а також напрямку підготовки здобувача.

У сучасних умовах фінансової, соціальної і політичної нестабільності та в умовах ведення військових дій в Україні триває реформування вітчизняної пенсійної системи, якому приділяється чимало уваги. Пенсійна система виступає важливою складовою соціального захисту громадян, членів їх сімей, які втратили працездатність внаслідок вікових обмежень, інвалідності, хвороби, втрати годувальника. Пенсійний фонд України є ключовою інституцією, діяльність якої безпосередньо впливає на стабільність функціонування державних фінансів. Дане питання є особливо актуальним, оскільки пенсійне забезпечення є важливою складовою добробуту населення, рівня життя та розвитку економіки країни в цілому, також актуальності набувають питання, пов'язані з ефективністю діяльності Пенсійного фонду України в умовах нових суспільних пріоритетів.

Наукова новизна дослідження, отримана особисто автором, полягає у вирішенні важливої задачі щодо удосконалення діяльності Пенсійного фонду України в системі управління публічними фінансами. Позитивні якості роботи представлені в наступному: докладно досліджено основні етапи становлення і розвитку Пенсійного фонду України як органу управління коштами солідарної складової пенсійної системи, окремо охарактеризовано теоретико-організаційні та нормативно-правові засади управління коштами Пенсійного фонду України, а також, на основі опрацьованих наукових джерел, в роботі представлено механізм зменшення пенсійних видатків, який, на думку автора, суттєво скоротить частину витрат Пенсійного фонду України.

Проведений ґрунтовний аналіз чинної практики управління фінансовими ресурсами державного пенсійного страхування в Україні, зокрема виконання бюджету Пенсійного фонду України за доходами та видатками упродовж 2017-2021 рр., за допомогою якого встановлено, що його головною проблемою є дисбаланс дохідної та видаткової частин бюджету як наслідок системного порушення принципу економічної залежності видатків споживання від отриманих доходів і внутрішнього валового продукту. Результати аналізу в роботі представлено в табличному та графічному вигляді. На основі проведеного аналізу діяльності Пенсійного фонду України, визначено основні напрями удосконалення в системі управління публічними фінансами, зокрема сформовано перелік заходів, які рекомендовано вжити для покращення балансування дохідної та витратної частин бюджету ПФУ.

Висновки, запропоновані автором, повно відображають зміст опрацьованого матеріалу, містять чітко визначену позицію і логічно підводять до пропозицій, які носять конкретний характер. Пропозиції мають форму, яка придатна для практичного втілення регулятором, а саме Пенсійним фондом України. Слід відмітити наявність авторської позиції щодо викладеного, а також орфографічну і стилістичну грамотність, вміння користуватися категорійним апаратом. Здобувач вміло користується бібліографічним апаратом для викладення своїх думок, про що свідчить вагомий внесок використаних джерел та посилань на них у роботі.

Виходячи з цього, робота відповідає магістерському рівню і заслуговує оцінки «відмінно».

Рецензент :

Заступник директора департаменту –
начальник відділу Держаудитслужби,
к.е.н.

Сергій КЛЮЧКА

01 _____ 2023 р.

*Підпис Ключки С.С. завідувачу
Начальник відділу Держаудитслужби*